

De Russische majesteit in een burgerlijk Nederland

Een onderzoek naar de sporen die door Koningin Anna Paulowna zijn nagelaten in de Nederlandse paleizen.

Verklaring geen fraude en plagiaat

Ondergetekende
[voornaam, achternaam en studentnummer],

Elizie Weegers S1043408

Bachelorstudent aan de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit Nijmegen,

verklaart dat de beoordeelde scriptie volledig oorspronkelijk is en uitsluitend door hem/haarzelf geschreven is. Bij alle informatie en ideeën ontleend aan andere bronnen, heeft ondergetekende expliciet en in detail verwezen naar de vindplaatsen. De erin gepresenteerde onderzoeksgegevens zijn door ondergetekende zelf verzameld op de in de scriptie beschreven wijze.

Plaats en datum:

Wageningen 11-08-2021

Handtekening:

Radboud Universiteit

De Russische majesteit in een burgerlijk Nederland.

Een onderzoek naar de sporen die door Koningin Anna Paulowna zijn nagelaten in de Nederlandse paleizen.

Student: Elizie Weijers

elizie.weijers@ru.nl

Studentnummer: S1043408

Faculteit: Letteren

Studie: bachelor kunstgeschiedenis

Begeleider: Johan de Haan

johan-dehaan@kpnmail.nl

Datum: 11 augustus 2021

Inhoudsopgave

I. Samenvatting van het onderzoek

p. 6

II. Rusland en Nederland: Anna's wereld

p. 8

1. De komst en het verblijf van Anna Paulowna in de Nederlanden, 1816-1865

p. 10

2. Russische en Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw

2.1. Russische paleizen tot de vroege negentiende eeuw

p. 14

2.2. Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw, vóór de komst van Anna Paulowna naar Nederland

p. 21

2.3. Vergelijking tussen Russische en Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw

p. 25

3. Nederlandse paleizen na de komst van Anna Paulowna

3.1. Paleis Soestdijk, Baarn

p. 27

3.2. Paleis Noordeinde, Den Haag

p. 30

3.3. Paleis Kneuterdijk, Den Haag

p. 32

3.4. Kroonprinselijk paleis, Brussel: de enige nieuwbouw die voor Anna en Willem werd gerealiseerd

p. 35

3.5. Verandering en continuïteit in de Nederlandse paleizen na de komst van Anna Paulowna

p. 37

4. Vergelijking, rol van objecten en (blijvende) sporen

4.1. Russische en Nederlandse paleizen: praal en soberheid

p. 41

4.2. De grote rol van meubilair en losse objecten

p. 42

4.3. Russische sporen: verdwenen of gebleven?

p. 42

III. Conclusie, reflectie en aanbeveling

p. 46

IV. Geraadpleegde literatuur

p. 49

V. Lijst van afbeeldingen

p. 51

VI. Bijlagen

p. 100

I. Samenvatting van het onderzoek

In dit onderzoek staan Russische tsarendochter en Nederlandse koningin Anna Paulowna (1795-1865) en de veranderingen die tijdens haar periode in Nederland zijn doorgevoerd in de Nederlandse paleizen, centraal. Het onderzoek begint met een schets van de historische context. Hierin komen kort de historische gebeurtenissen aan de orde die belangrijk zijn voor het leven van Anna. Dat zijn grote gebeurtenissen zoals het Congres van Wenen, maar ook meer persoonlijke, zoals haar jeugd en haar huwelijk met Nederlandse kroonprins, de latere Willem II. Wat deze context duidelijk maakt, is dat het leven dat Anna in Nederland heeft geleid, sterk verschild moet hebben van het leven dat zij kende uit haar jeugd in Rusland. Het lijkt erop alsof zij deze verschillen probeerde te beperken door nauw contact te houden met haar familie in Rusland en door Russische objecten een plek te geven in de paleizen waar zij woonachtig was met haar echtgenoot.

De beschikbare literatuur over Anna en haar invloed op het Nederlandse hofleven en de Nederlandse hofcultuur wekt de indruk dat zij een groot en blijvend stempel op de Nederlandse paleizen heeft gedrukt. Hoe groot haar invloed precies was en waaruit deze bestond, blijft echter lastig vast te stellen. Deze scriptie is een poging om hierover meer te kunnen zeggen, aan de hand van de volgende onderzoeksvraag; *"Op welke wijze heeft de komst van Anna Paulowna bijgedragen aan veranderingen in de Nederlandse paleizen in de eerste helft van de negentiende eeuw?"* Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag, is het noodzakelijk om eerst een indruk te krijgen over wat Anna gewend was in Rusland. Dat wordt gedaan door een vergelijking te maken tussen de Russische keizerlijke paleizen waarin Anna opgroeide en de Nederlandse paleizen waarin zij later woonde. De vergelijking laat zien dat het maken van een vergelijking op zichzelf in eerste plaats al erg lastig is. Naast de beperkte beschikbaarheid van beeldmateriaal, hebben de gelijkenissen die aan te wijzen zijn, grotendeels te maken met het stijlbeeld dat in een bepaalde periode in geheel Europa gangbaar was. Er zijn echter wel degelijk grote verschillen aan te wijzen tussen de paleisarchitectuur van beide landen, met name waar het om omvang en materiaalgebruik gaat. De grootse architectuur die Anna uit Rusland gewend was, wijkt sterk af van de bescheiden paleizen waarin zij in Nederland terecht kwam. Dat heeft ook te maken met de grote afstand tussen vorst en volk zoals die in Rusland bestond. De jonge Nederlandse monarchie kende niet zo'n afstand en was uiteraard ook niet als keizerlijk te bestempelen. Daarnaast was Anna aanvankelijk in Nederland ook geen Koningin. Zij heeft lange tijd de 'titel' van kroonprinses gedragen, voordat zij Koningin werd in Nederland en dat heeft haar mogelijkheden beperkt.

Deze verschillen en Anna's blijvende verlangen naar Rusland zijn de achtergrond waartegen de veranderingen die zij liet doorvoeren in de Nederlandse paleizen bekeken zijn; een deel van deze veranderingen werd ongetwijfeld uitgevoerd naar ideeën van haar echtgenoot Willem II, maar er waren ook veranderingen die Anna zelf liet doorvoeren en die geïnspireerd waren op Russische voorbeelden.

Het stellen van de onderzoeksvraag en het maken van een vergelijking tussen de Nederlandse paleizen, voor en na de komst van Anna, leidde tot verschillende conclusies, die samengevat op het volgende neerkomen: Anna was vanuit haar jeugd in Rusland gewend aan en bekend met haar keizerlijke achtergrond en daarbij ook met de luxueuze paleisarchitectuur die daarbij hoorde. Eenmaal aangekomen in Nederland kwam zij terecht in een jonge monarchie met een, in vergelijking tot Rusland, ingetogen hofcultuur en sobere paleisarchitectuur. De Nederlandse paleizen waar zij met haar echtgenoot verbleef, ondergingen dan ook diverse aanpassingen. Deze werden uitgevoerd in het heersende stijlbeeld en moesten uiteraard voldoen aan de smaak van het echtpaar.

Uiteindelijk blijken de aanpassingen verrassend genoeg vrij gering. Het exterieur bleef in de meeste gevallen op hoofdlijnen hetzelfde en de meeste en grootste veranderingen vonden plaats in het interieur van de paleizen. Zo is na de komst van Anna een toename in het gebruik van luxere materialen, zoals marmer en tropisch hout zichtbaar. Het is lastig te zeggen of deze toename direct verband houdt met de komst van Anna naar Nederland, maar er is één verschijnsel waarvoor dat wel met zekerheid geldt: de toevoeging van objecten, meubels en andere losse interieurelementen die afkomstig zijn uit Rusland. Door de toevoeging van deze objecten, die gemaakt waren door Russische manufacturen en uitgevoerd waren in luxe materialen, voegde Anna letterlijk glans toe aan het interieur van de Nederlandse paleizen en bleef zij de herinnering aan haar keizerlijke afkomst, haar familie en haar geboorteland Rusland in leven houden.

Concluderend kan gesteld worden dat de meeste veranderingen die tijdens Anna’s leven in Nederland in de Nederlandse paleizen zijn doorgevoerd, gevormd werden door de toevoeging van losse interieurelementen en objecten. De herinnering aan Anna Paulowna in Nederland blijft dus vooral voortbestaan in de objecten die zij nagelaten heeft. Enkele van deze objecten sieren tot op heden de Oranjepaleizen, vele andere verdwenen via vererving naar het buitenland. De bijdrage die Anna leverde aan de veranderingen in de Nederlandse paleizen is dus, anders dan de beschikbare literatuur suggereert, in omvang beperkt te noemen en slechts in bescheiden mate blijvend geweest. Zij leeft vooral voort in een klein aantal (letterlijk schitterende) objecten.

II. Rusland en Nederland: Anna's wereld

"Ik ben in de eerste plaats een Russische grootvorstin, en dan pas koningin van Nederland. Het is een eer voor een land een Russische grootvorstin als koningin te krijgen!", liet zij zich eens ontvallen aan een kamerheer. Zich altijd bewust van haar hoge afkomst speelde zij aan het Oranjehof een schitterende rol, overladen met juwelen. Russin bleef zij in hart en nieren, en ook in elk van de paleizen die zij in ons land bewoonde <...>.[1]

Zo luidt een tekstfragment uit *Op en om Oranjes troon* van J. Bouman. Dit citaat werd ook aangehaald door Paul Rem (conservator bij Paleis Het Loo) naar aanleiding van de tentoonstelling over Anna Paulowna en haar komst in de Oranjefamilie.[2] Deze tentoonstelling was te bezichtigen in museum Paleis Het Loo in de periode van 5 oktober 2016 tot 5 februari 2017. De tentoonstelling heb ik destijds ook bezocht en is mij erg bijgebleven. Dit kwam vooral door de prachtige objecten en het bijzondere verhaal over het huwelijk tussen Willem II van Oranje en Anna Paulowna. Naast dat deze tentoonstelling een plek heeft gekregen in mijn geheugen, interesseer ik mij ook erg voor Europese paleisarchitectuur. Om deze reden besloot ik mijn bachelor-scriptie te wijden aan de Russische sporen die achtergelaten zijn door Anna in de Nederlandse paleizen in de negentiende eeuw.

Status Quaestionis

In diverse bronnen wordt de komst van Anna naar Nederland besproken en meer of minder uitgebreid ingegaan op haar leven als Koningin der Nederlanden. Hierin wordt vaak gesuggereerd dat de invloed van Anna in Nederland en aan het Nederlandse hof groot geweest is. Ook de genoemde tentoonstelling wekt de indruk dat zij een groot en blijvend stempel op de Nederlandse paleizen heeft gedrukt. Hoe groot haar invloed precies was en waaruit deze bestond, blijft echter lastig vast te stellen.

Om meer te weten te komen over de vraag welke (blijvende) sporen Anna Paulowna heeft achtergelaten in de Nederlandse Paleizen, richt deze scriptie zich op de diverse paleizen die Anna samen met haar echtgenoot heeft bewoond. Ik focus mij op de veranderingen in het exterieur en interieur van de paleizen die bewoond en aangepast zijn door het echtpaar. Daarbij hanteerde de volgende onderzoeksvraag gehanteerd; '*Op welke wijze heeft de komst van Anna Paulowna [daadwerkelijk] bijgedragen aan veranderingen in de Nederlandse paleizen in de eerste helft van de negentiende eeuw?*'

[1] Bouman 1966, passim.
[2] Rem 2016, passim

Door mij te focussen op de materiële aspecten van exterieur en interieur van de paleizen probeer ik zicht te krijgen op de veranderingen die plaats gevonden hebben tijdens de Anna's aanwezigheid in Nederland en deze een breder kader, speciaal dat van de relatie tussen de Nederlandse en de Russische hofcultuur, te vatten.

Ter beantwoording van mijn hoofdvraag zet ik deelvragen in, die ik onderverdeeld heb ik vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk behandel ik de historische en culturele context om duidelijk te maken tegen welke historische achtergrond de komst van Anna naar Nederland gezien moet worden. In het tweede hoofdstuk worden de Russische en Nederlandse paleizen in de eerste helft van de negentiende eeuw behandeld, teneinde een beeld te geven van het uiterlijk van de paleizen waarmee Anna bekend was uit haar jeugd én om een indruk te geven van het uiterlijk van de paleizen die Anna zou gaan bewonen, voorafgaand aan haar komst. Afsluitend wordt een vergelijking gemaakt tussen de paleizen in Rusland en Nederland. Deze vergelijking wordt gebruikt als basis voor hoofdstuk drie, waarin wordt gekeken naar de veranderingen in de Nederlandse paleizen ten tijde van Anna's aanwezigheid in Nederland. De focus ligt hier op de veranderingen in de architectuur, de inrichting en de Russische objecten die Anna meebracht of kreeg van familieleden. De veranderingen worden behandeld door per paleis, op basis van beschikbaar beeldmateriaal een of meer representatieve vertrekken uit te lichten en hiervan de veranderingen in het interieur te beschrijven. Afsluitend wordt aangegeven welke elementen in de Nederlandse paleizen hetzelfde gebleven zijn en welke veranderingen doorgemaakt hebben na de komst van Anna.

Het vierde hoofdstuk begint met een vergelijking tussen de Nederlandse paleizen na de komst van Anna naar Nederland en de Russische paleizen uit haar jeugd. Ook gaat het vierde hoofdstuk in op de vraag of er concreet 'Russische' sporen aan te wijzen zijn in de Nederlandse paleizen na de komst van Anna, en zo ja, welke vorm deze dan hadden (en hebben).

Na deze vier hoofdstukken volgt de conclusie, waarin een antwoord wordt geformuleerd op hoofdvraag. Afsluitend volgt een reflectie op de aanpak en uitvoering van het onderzoek en wordt aangegeven waar mogelijkheden liggen voor vervolgonderzoek.

1. De komst en het verblijf van Anna Paulowna in de Nederlanden, 1816-1865

In de vroege negentiende eeuw heerste er veel onrust in Europa en stonden diverse landen onder het bewind van de Fransman Napoleon Bonaparte.[3] Rusland, een van de grote mogendheden in Europa, bleef echter onbereikbaar terrein voor Napoleon. Hierdoor kon de Romanov-dynastie haar macht in handen houden, zo ook tsaar Paul I. Hij en zijn vrouw Sophia Dorothea Augusta Louisa van Württemburg (tsarina Maria Fjodorovna), hadden een gezin van negen kinderen. Een van hun dochters was Anna Paulowna die in 1795 geboren was, twee jaar voor de troonsbestijging van Paul I als opvolger van Catherina II.[4]

Anna groeide op in het Winterpaleis en in het paleis Gatchina, en had een hechte band met haar familie, iets wat blijvend zou zijn.[5] Vooral met haar broers Michael en Nicolaas had zij een sterke relatie, al was die met Nicolaas het sterkst, hij gunde zijn zusje naar verluidt alles.[6] Haar vader, tsaar Paul I heerste volgens het absolutistisch systeem, dus met een mijlenverre afstand tussen vorst en volk. Hij voerde de erfopvolging binnen het Huis Romanov in en bedreef een grillige buitenlandse politiek. Dit kostte hem uiteindelijk zijn leven: na een coup in maart 1801 werd hij op 11 maart vermoord.[7] Anna's broer Alexander werd de nieuwe tsaar en hij had meer interesse in internationale kwesties dan in de zoektocht naar een echtgenoot voor zijn zusje. Dit kwam door de gebeurtenissen die zich in Europa afspeelden.[8]

Het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden

Tijdens het Congres van Wenen (1814-1815) kwamen diverse mogendheden van Europa, waaronder Rusland, samen om een nieuwe politieke machtsbalans te creëren na de val van Napoleon. Het congres resulteerde voor Rusland in toevoeging van een klein deel van Polen en het sluiten van de Heilige Alliantie.[9] Maar het congres resulteerde ook in het ontstaan van nieuwe monarchieën, waaronder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, met de Oranjes als vorstenhuis.

Het nieuwe koninkrijk nam in belangrijke positie in binnen Europa na de Slag bij Waterloo en het heldhaftig handelen daarin van kroonprins Willem (de latere koning Willem II). Om deze reden besloot

[3] Bouman 1966, 21, 29.
[4] Jackmann 1987, 9.
[5] Jackmann 1987, 10, 17.
[6] Jackmann 1987, 11, 17, 31.
[7] Hughes 2008, 142, 143.
[8] Jackmann 1987, 11.
[9] Hughes 2008, 154, 155.

tsaar Alexander een nauwe band aan te gaan met de Lage Landen.[10] Alexander ontmoette Willem in 1814 te Londen. Alexander vond Willem naar verluidt een aardig en verstandig man en daarnaast was hij vrijgezel én troonopvolger van de kersverse Nederlandse troon.[11] Dit maakte Willem tot een geschikte huwelijkskandidaat voor zijn zus Anna.

Dat Willem in aanmerking kwam als echtgenoot voor Anna, werd door de Romanovs natuurlijk gezien als het verlenen van een gunst aan het Huis van Oranje. Voor de Romanovs was het belangrijk dat Anna aan haar keizerlijke geboorte status herinnerd bleef en dat zij haar Russisch-orthodoxe geloof kon behouden.[12] Deze punten werden dan ook meegenomen in de huwelijksovereenkomsten die eind 1815 werden gesloten. Anna bleef lid van de Russisch-orthodoxe kerk maar latere kinderen werden Nederlands hervormd opgevoed.[13] Hierna volgde de reis van Willem naar Rusland in 1816 en werden de huwelijksceremoniën gehouden volgens Orthodoxe rite en daarna volgens protestants gebruik. Anna en haar nieuwe echtgenoot verbleven nog zes maanden in Rusland, hierna vertrok het pasgetrouwde echtpaar naar Nederland.[14] Het vertrek naar Nederland viel Anna erg zwaar. Zij moest haar vaderland verlaten en er ontstond een afstand van duizenden kilometers tussen haar familie met wie zij altijd nauw contact had.[15]

In augustus 1816 passeerde het kroonprinselijk echtpaar de Nederlandse grens en trokken zij tijdelijk in een paleis aan het Lange Voorhout in Den Haag.[16] Het hof van koning Willem I vormde een sterk contrast met dat van Sint-Petersburg, wat een ongewone gewaarwording was voor Anna. Zij was gewend aan Russische pracht, praal en een grote afstand tussen vorst en volk, iets waarvan in Nederland geen sprake was.[17] Anna leefde nu in grote afstand tot haar familie en tot haar vertrouwde omgeving en dat lijkt haar zwaar te zijn gevallen, al onderhield zij via veelvuldig briefcontact de band met haar geliefde familie en haar vaderland.[18]

In 1817 betrokken Willem en Anna paleis Kneuterdijk, ook in Den Haag, dat (schoon-)vader Willem I voor de jonggehuwden had gekocht.[19] Het hof van Willem en Anna wisselde tussen Den Haag en Brussel, waar zij ook een paleis ter hun beschikking hadden. Het hof in Brussel vormde het sociale

[10] Jackmann 1987, 13.
[11] Hughes 2008, 138
[12] Doorn 1974, 72, 73,74.
[13] Jackmann 1987, 14.
[14] Bouman 1966, 42.
[15] Jackmann 1987, 14.
[16] Bouman 1966, 42.
[17] Jackmann 1987, 10, 17.
[18] Jackmann 1987, passim.
[19] Bouman 1966, 42.

middelpunt van het Nederlandse hofleven en was veel geraffineerder dan het hof van Willem I in Den Haag.[20] Anna voelde zich dan ook meer thuis in Brussel, al was het zeker geen Sint-Petersburg.

In 1817 beviel Anna van haar eerste zoon, Willem, de latere Koning Willem III. Hierna volgden nog vier kinderen, Alexander (1818), Hendrik (1820), Casimir (1822) en Sophie (1825).[21] In 1830 brak de Belgische Opstand uit. Het Belgische Nationale Congres steunde de afzetting van het Huis van Oranje in België en stelde een protocol van afscheiding op in 1831.[22] Willem I was het hier niet mee eens en Rusland dreigde troepen te sturen om de rust te herstellen. Maar wegens inmenging van diverse mogendheden werd op 1839 het verdrag van XXIV-artikelen aanvaard en kwam België los van het Huis van Oranje. In deze situatie bleef Anna haar man voortdurend steunen.[23]

Een jaar later, in 1840, deed Willem I afstand van de troon en op 28 november datzelfde jaar werd Willem beëdigd.[24] Dit gebeurde met de nodige pracht en praal, ongekend voor Nederlandse begrippen, maar passend bij wat Anna en haar echtgenoot beoogden: een imponerend hofleven.[25] In de jaren hierna vulde Anna uiteraard haar taak als koningin vol overtuiging in, maar na de dood van haar zoon Alexander in 1847 trok zij zich terug op paleis Soestdijk.[26] Een nog groter verlies was het overlijden op 17 maart 1849 van haar echtgenoot Willem II.[27] Zijn dood was verpletterend voor Anna en betekende voor haar ook een algehele terugtrekking uit het openbare leven. De leiding over het hof werd nu het domein van haar schoondochter Sophie, de echtgenote van Willem III.[28]

Na een laatste bezoek aan Paleis Kneuterdijk besloot Anna hier nooit meer terug te keren. Anna kocht in Den Haag de huizen Buitenrust en Zorgvliet aan voor eigen gebruik en ook paleis Soestdijk werd haar eigendom.[29] Dit ging niet zonder moeite. Willem II had enorme schulden en al het bezit diende verkocht te worden. Voor het behouden van Soestdijk zocht Anna steun bij haar broer tsaar Nicolaas I, hij gaf haar toestemming een deel van haar eigen bezit aan te leveren om Soestdijk te kopen. Tevens kocht hij de schilderijencollectie van Willem II.[30] Anna zocht in de jaren hierna troost bij haar zoon

[20] Jackmann 1987, 19.
[21] Jackmann 1987, 20, 231.
[22] Doorn 1974, 135.
[23] Jackmann 1987, 24, 25.
[24] Bouman 1966, 88.
[25] Doorn 1974, 206.
[26] Jackmann 1987, 29.
[27] Bouman 1966, 124.
[28] Bouman 1966, 125, 127.
[29] Jackmann 1987, 30.
[30] Jackmann 1987, 30.

Hendrik en bleef haar echtgenoot actief herdenken in Soestdijk door middel van bijeengebrachte herinneringen.[31]

In het begin van 1865 werd Anna ernstig ziek en op 1 maart van dat jaar kwam zij te overlijden. De rouwplechtigheid werd uitgevoerd door haar persoonlijke priester volgens Russisch-orthodoxe rite.[32] Anna vond haar laatste rustplaats naast haar echtgenoot en werd bijgezet in de Koninklijke grafkelder van Oranje-Nassau in de Nieuwe Kerk, te Delft.[33] De keizerlijke en koninklijke Anna, de Russische majesteit in een burgerlijk Nederland, was definitief geschiedenis geworden.

Anna was volgens haar biografen een vrouw met een goed verstand en met scherp inzicht in wat er speelde in de wereld. Zij was zich echter ook altijd bewust van haar keizerlijke afkomst en was zeer toegewijd aan familie en hun belangen. Zij onderhield haar band met Rusland en de relatie met haar familie door middel van zeer regelmatig briefcontact. Naast haar afkomst en verwantschap met Rusland, was Anna zich ook bewust van haar rol in de geschiedenis, hierdoor werd zij door het volk en in vele naslagwerken beschreven als een 'keizerlijk soevereine' die boven haar onderdanen stond.[34] Zij speelde bij officiële gelegenheden altijd de rol van keizerlijke majesteit en bleef daardoor voor veel Nederlanders een ietwat ondoorgrondelijke persoon.

Voor Anna moet alles in de Nederlanden maar pover hebben geleken in vergelijking met Rusland, maar desondanks probeerde zij een passende invulling te geven aan haar rol als koningin der Nederlanden, uiteraard met een keizerlijk en Russisch randje.[35]

[31] Doorn 1974, 269.
[32] Jackmann 1987, 30.
[33] Doorn 1974, 288
[34] Jackmann 1987, 31, 32, 33.
[35] Bouman 1966, 55.

2. Russische en Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw.

In het voorgaande hoofdstuk werd al kort genoemd dat het gezin waarin Anna opgroeide vaak verbleef in het Gatchina- en Winterpaleis verbleef. In dit hoofdstuk komen deze twee paleizen aan de orde en wordt ook ingegaan op het paleis Pavlovsk, waar Anna óók een deel van haar jeugd doorbracht.

Van deze paleizen wordt op basis van de beschikbare bronnen een beeld gegeven van het exterieur en interieur in de vroege negentiende eeuw, dus ten tijde van Anna's Jeugd, om een indruk te krijgen van de context waarin Anna opgroeide en waarmee zij dus bekend was. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt een beeld gegeven van het exterieur en interieur van de paleizen in Nederland in dezelfde periode. Het hoofdstuk eindigt met een vergelijking tussen de Russische en Nederlandse paleizen.

2.1 Russische paleizen tot de vroege negentiende eeuw.

Rusland en het huis Romanov, de tsarendynastie, kennen een rijke en lange historie. Om hun status als heersers van een van de grootste landen ter wereld tot uitdrukking te brengen bouwden de Romanovs diverse paleizen. Deze dienden als representatie van de keizerlijke macht, werden gevuld met symbolische objecten en kenmerkten zich door pracht en praal. [36] In deze omgeving groeide Anna op.

Het paleis Gatchina, Leningrad Oblast.

Het gezin waarin Anna opgroeide, verbleef veel in het Gatchina paleis. Hier leidde de familie een minder formeel en intiemer leven dan in de hoofdstad Sint-Petersburg. Na de moord op Paul I bleef zijn weduwe en Anna's moeder, Maria Fjodorovna, in het Gatchina-paleis wonen en verplaatste zij het hof hierheen. Anna bleef bij haar moeder wonen en groeide grotendeels op in het Gatchina-paleis.[37]

Het Gatchina paleis is in de periode van 1766 tot 1781 gebouwd. Bij de bouw werden elementen van het classicisme en het thema van middeleeuwse kastelen met elkaar gecombineerd.[38] Dit zien we in

[36] Hughes 2008, passim.
[37] Jackmann 1987, 10, 11.
[38] Wood 2007, 189.

het exterieur (*afbeelding 0)* bijvoorbeeld terug door de toevoegingen van kantelen op de randen van de bovenste verdieping en de vierkante torens aan noordelijke en zuidelijke façades van het paleis. Het exterieur is geheel bekleed met lokaal gesteente.[39] De opbouw van het paleis is zeer symmetrisch, de oostelijke en westelijke vleugel zijn op dezelfde manier opgebouwd. Het exterieur is niet rijkversierd. De decoratie bestaat uit pilasters van de Dorische orde, die naast de vierkante vensters en op de uiteinden van de façades geplaatst zijn.

De symmetrische opbouw van het paleis zien we ook terug in de plattegrond van het paleis *(bijlage 4)*. Tussen een oostelijke en westelijke vleugel is het hoofdgebouw gelegen. Dit hoofdgebouw is opgedeeld in een ondergrondse passage, eerste verdieping en tweede verdieping. Op de eerste verdieping zijn onder andere de cavaleriekamer, troonzaal, studiekamer en kleedkamer van Paul I, Anna's vader. Ook de tweede verdieping is ingedeeld op basis van symmetrie en representatie.[40] Hier zijn onder andere de vertrekken van Maria Fjodorovna gelegen, zoals een studeerkamer, boudoir, kleedkamer en troonzaal. Verder zijn hier ook diverse galerijen, de eetzaal en staatsieslaapkamer gelegen.

Van het interieur van het Gatchina-paleis in het begin van de negentiende eeuwgeven enkele aquarellen van E. Hau uit 1880 en L. Premazzi uit 1872 een goede indruk, meer dan de huidige situatie, die een reconstructie is van na de Tweede Wereldoorlog. De aquarellen tonen het paleisinterieur zoals Anna dat gekend moet hebben, op enkele meubels na.

De Marmeren eetzaal *(afbeelding 1)* is vormgegeven in neoclassicistische stijl. Hier vonden officiële diners plaatst, waarvoor een tafel in de ruimte werd geplaatst. Het stucplafond is gedecoreerd met lijstwerk waarin meanderpatronen verwerkt zijn. In het midden van het plafond is in een ovaalrozet een plafondschildering geplaatst. De wandvlakken boven de deuren zijn ook gedecoreerd met stucreliëfs. Het stucreliëf is uitgevoerd met laurierkransen en vertoont 'klassieke' scenes, die gebaseerd zijn op Griekse voorbeelden. De openslaande paneeldeuren zijn bezet met geometrisch lijstwerk. De indeling van de wanden kent overal dezelfde ritmiek, die wordt gevormd door Korinthische zuilen, geplaatst op sokkels. Hier tegenover is op eenzelfde wijze een rij Korinthische zuilen geplaatst, om de symmetrie te benadrukken. Op de vloer is gebruik gemaakt van een symmetrisch en geometrisch patroon van cirkels, ovalen en vierkanten. Om deze patronen te benadrukken zijn verschillende houtsoorten gebruikt.[41]

[39] Puntusova 2004, passim.
[40] Fock 2001, 183.
[41] Petrova 2007, 9.

De Witte zaal *(afbeelding 2)* is de grootste ruimte van de officiële vertrekken in het centrale deel van het Gatchina-paleis. Deze zaal is vormgegeven in de zogeheten overgangsstijl: de overgang tussen het rococo en het neoclassicisme.[42] Het plafond is gedecoreerd met stucwerk. In de buitenste rand wordt de decoratie gevormd door acanthusbladeren en voluten en in elke hoek is een bloemvorm aangebracht. In de binnenste rand bevindt zich een rasterwerk met kleine rozetten. Deze vormen de omlijsting voor de plafondschildering die in het midden van het plafond geplaatst is. De wanden zijn ingedeeld met Korinthische pilasters en geometrisch lijstwerk, passend binnen het stijlbeeld van het neoclassicisme. Het rococo is sterker terug te vinden in de wanddecoratie, in de vorm van het stucwerk dat hier de verbinding aangaat met het neoclassicisme en zijn geometrische patronen, doordat de voluten over het geometrische lijstwerk heen hangen. De Korinthische pilasters die naast de raampartijen zijn geplaatst, zijn ook op de wand aan de overzijde van de ruimte geplaatst. Dit om de symmetrie van de ruimte te benadrukken en de ritmiek die de ruimte heeft, niet te onderbreken. Op de vloer zijn verschillende houtsoorten toegepast, waardoor het patroon van de vloerdecoratie goed tot zijn recht komt. De verlichtingselementen in deze ruimte zijn twee grote gouden kroonluchters en diverse kleinere gouden wandkandelaars. Deze zijn ook in een mengstijl vormgegeven. De stoelen die tegen de wanden aan staan zijn passend binnen het rococo, zoals te zien aan de decoratie bovenaan de rugleuning, maar zij dateren uit het midden van de negentiende eeuw en zijn dus neo-rococo. Wel moet Anna de sculpturen hebben gekend die in deze zaal staan opgesteld: borstbeelden of beelden van staande figuren. Deze zijn geplaatst op witte sokkels, die cilindervormig of vierkant zijn, afhankelijk van de sculptuur die erop geplaatst is.[43]

De Karmozijnrode salon *(afbeelding 3)* dankt zijn naam aan de kleur van het meubilair dat in de salon geplaatst is en die ook voorkomt op de wandtapijten uit de serie 'Don Quijote' die aan de wanden van de salon hangen. Het plafond is in de vorm van lijstwerk verdeeld in verschillende randen. Elk van deze randen is versierd met een floraal patroon dat met goud belegd is. De vergulde decoratie van het plafond is symmetrisch aangebracht. In het midden van het plafond is een ruit aangebracht, die omringd wordt door vier driehoeken. Wederom zijn deze geometrische vormen opgevuld met een florale, vergulde decoratie. De wanden worden door lijstwerk verdeeld in vakken. In het onderste vlak nabij de vloer is de decoratie vrij simpel en wordt deze gevormd door vergulde vakken. Boven deze vierkanten is in verguld lijstwerk een wandtapijt opgehangen. Ook hier bestaat de vloer bestaat uit verschillende houtsoorten, die ervoor zorgen dat de decoratie wordt benadrukt. De losse interieurelementen omvatten onder andere een gouden kroonluchter in het midden van de ruimte en gouden girandoles, waarvan het onderstel gedecoreerd is met een vrouwfiguur en voluten. De losse

[42] Petrova 2007, 27.
[43] Petrova 2007,27.

interieurelementen die de meeste aandacht trekken zijn de stoelen en de sofa, in een rijke neoclassicistische vormgeving. De poten van het zitmeubilair zijn gedraaid en de rugleuningen worden bekroond door een decoratie van acanthusbladeren. Verder is het zitmeubilair bekleed met een karmozijnrode stoffering, waaraan de salon zijn naam te danken heeft.[44]

Het Pavlovsk-paleis, Sint-Petersburg.

Het Pavlovsk-paleis is in de achttiende eeuw in naam van Catherina de Grote gebouwd, voor haar zoon Paul I, de vader van Anna.[45] Het is ontworpen in 1782 en diende als zomerresidentie voor Paul I en Maria Fjodorovna.[46] Het paleis bestaat uit een centraal gebouw met twee verdiepingen. Hieraan grenzen twee open galerijen van één verdieping en symmetrische vierkante zijvleugels van anderhalve verdieping.[47] Boven op het centrale gebouw staat een lage koepel, voorzien van een Dorische zuilengalerij.[48] Verdere decoratie van het exterieur bestaat uit frontons met acanthusbladeren. Hieronder is een fries bevestigd dat ook gedecoreerd is met meanderende acanthusbladeren, waaronder we Korinthische pilasters zien. De vierkante raampartijen zijn strak omlijst en worden bekroond met een fronton. *(Afbeelding 4)*

Op de plattegrond van Pavlovsk-paleis *(bijlage 5)* is goed te zien hoe het centrale vierkante gebouw aan weerszijden grenst aan twee galerijen. Na deze galerijen volgen aan iedere zijde een extra vleugel met vertrekken. Symmetrie in het gebouw zien we vooral terug in het centrale gebouw en de zijvleugels; deze spiegelen. Bij de zijvleugels is dit niet zo. Wel zien we dat de oppervlakte van de vertrekken op de begane grond en eerste verdieping met elkaar corresponderen. Op de begane grond van het paleis vinden we onder anderen diverse salons, een biljartkamer, een eetzaal, meerdere studeerkamers en de privévertrekken van Maria Fjodorovna. Op de eerste verdieping vinden we onder andere de privévertrekken van Paul I, diverse themazalen, meerdere studeerkamers, meerdere bibliotheken, de troonzaal en de staatsie slaapkamer.

De interieurs van het Pavlovsk-paleis zijn na de verwoestingen in de Tweede Wereldoorlog gereconstrueerd en met de oorspronkelijke meubelen ingericht. Hierdoor geven ze een goed beeld van het interieur zoals Anna dat heeft gekend.

[44] Petrova 2007, 13.
[45] Massie 1990, 15.
[46] The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.
[47] The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.; Orloff 1995, 289, 290.
[48] Orloff 1995, 289, 290.

De Ridderzaal *(afbeelding 5)* heeft een stucplafond. De randlijst is gedecoreerd met rozetten. Om en om zijn de rozetten in een vierkant geplaatst, de overige zijn niet omlijst. Het plafond wordt door lijstwerk verdeeld in drie rechthoeken. Deze driehoeken en het lijstwerk worden omringd door een rand van meanderend bloemmotief. Onder het lijstwerk van het plafond zijn op de wanden stucreliëfs geplaatst. Deze zijn mogelijk geïnspireerd op klassieke voorbeelden. Onder deze scenes zijn in stucreliëf acanthuskransen geplaatst. De deuromlijsting bestaat uit lijstwerk aan de zijkanten van de paneeldeuren. Boven de deuren is het lijstwerk zo uitgevoerd dat het lijkt op de bovenkant van een Klassieke tempel. De paneeldeuren zijn gedecoreerd met rechthoeken en onderaan een vierkant, die met goud beschilderd zijn. De houten parketvloer is gedecoreerd met een geometrisch en symmetrisch ruitmotief. De losse interieurelementen in de zaal bestaan merendeels uit sculpturen. Deze sculpturen zijn geïnspireerd op klassieke voorbeelden, replica's van het klassieke origineel of sculpturen uit de tijd zelf. De beelden zijn volgens een vaste ritmiek en symmetrisch in de zaal geplaatst en staan op een sokkel van wit marmer. Tussen de marmeren sokkels waarop de sculpturen staan, zijn taboeretten geplaatst. Deze zijn uitgevoerd in de stijl van het neoclassicisme.

Na een brand in 1803, toen Anna acht jaar oud was, moesten vele vertrekken in het centrale gebouw gerestaureerd worden. Tijdens deze restauratie werden ook diverse meubels vervangen om ze beter aan te laten sluiten bij het heersende stijlbeeld, dat strakker en strenger was dan de eerste fase van het neoclassicisme[49] Zo ook de Griekse en de Italiaanse zaal.

De Griekse zaal *(afbeelding 6)* uit 1789 is in 1804 gerestaureerd.[50] Het plafond is door lijstwerk verdeeld in verschillende vlakken. De buitenste rand van het stucplafond is gedecoreerd met acanthuskransen. Het middelste vlak van het plafond is verdeeld in twee delen, een rechthoek en een cirkel. Vooral de cirkelvormige decoratie op het plafond is opvallend, omdat deze wordt geflankeerd door vier adelaars, één in elke hoek. Daarnaast is de cirkel opgevuld met geometrische decoratie, die uitgevoerd is in ruitvormen. Het lijstwerk op de wanden, net onder het plafond, is opgevuld met meanderende bladmotieven. Verder zijn in de wanden ondiepe halfronde ovale nissen geplaatst, waarin sculpturen geplaatst zijn. Het plafond wordt ondersteund door Korinthische zuilen van groen marmer. De zuilen zijn symmetrisch in de ruimte geplaatst en zorgen voor een vaste ritmiek in de zaal. De houten parketvloer is gedecoreerd met symmetrische en geometrische ruitvormen, die over de gehele vloer geplaatst zijn. De losse interieurelementen in de zaal, bestaan grotendeels uit kandelaars die tussen de Korinthische zuilen hangen.

[49] The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.
[50] The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.

Ook de Italiaanse zaal *(afbeelding 7)* werd in 1804 voltooid.[51] Opvallend zijn de muren van de zaal, die met een marmerpatroon gedecoreerd zijn. Het betreft hier 'scagliola' of stucmarmer. Het bovenste lijstwerk op de wanden is gedecoreerd met acanthusbladeren en steigerende paarden. Deze decoratie is waarschijnlijk uitgevoerd in het neoclassicisme, om het te doen laten lijken op klassieke reliëfs. Onder het lijstwerk zijn stucreliëfs geplaatst in de vorm van medaillons. Deze worden geflankeerd door acanthuskransen en zijn opgevuld met 'en-profil'-portretten. Wederom zijn deze medaillons geïnspireerd op Klassieke voorbeelden. De wanden bevatten ondiepe halfronde nissen, ook voorzien van scagliola, net zoals de rest van de wanden in de Italiaanse zaal. In de koepel van nissen bestaat de decoratie uit vierkante cassettes. Deze zijn opgevuld met rozetten en zijn met goud beschilderd. In de nissen zijn sculpturen op marmeren sokkels geplaatst, die geïnspireerd zijn op klassieke voorbeelden. Op de wandvlakken tussen de nissen, zijn rechthoekige kleurvelden aangebracht. Deze hebben een roodbruine kleur en zijn omlijst door een gouden rand. De deuren hebben dezelfde roodbruine kleur als de kleurvlakken op de wanden. In het midden van de vloer, zien we een cirkel met een sterpatroon in marmer. De rest van de vloer is uitgevoerd in hout. De losse interieurelementen in de zaal bestaan uit wandkandelaars, die in de kleurvlakken aan de wanden bevestigd zijn. Onder deze kleurvlakken zijn taboeretten geplaatst, in de stijl van het neoclassicisme.

Het Winterpaleis, Sint-Petersburg.

Het gezin waarin Anna opgroeide, gebruikte ook het Winterpaleis in het centrum van Sint-Petersburg. Hier leidde zij een meer formeel leven.[52] Het Winterpaleis werd tussen 1754 en 1762 gebouwd in opdracht van Elisabeth I van Rusland

Volgens de plannen van Elisabeth I en haar opvolger Peter III, zou het interieur van het paleis gedecoreerd worden in het rococo. Maar na het overlijden van Elisabeth I in 1761 en Peter III in 1762 kwamen deze plannen niet tot uitvoering.[53] Hun opvolger, Catherina de Grote, wilde dat het paleis werd voltooid en koos voor de toepassing van het neoclassicisme.[54]

Het exterieur van het paleis is zeer symmetrisch en bestaat uit drie lagen met elk een eigen 'type' raampartij. De begane grond heeft afgeronde raampartijen, met hierboven in goud aangezette decoraties in de vorm van een medaillon dat omlijst wordt door voluten. De eerste verdieping heeft vierkante raampartijen, die worden afgesloten met een driehoekig of halfrond fronton. De vensters

[51] The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.
[52] Jackmann 1987, 10.
[53] Doorn 1974, 318.
[54] Hughes 2008, 120, 121; Wood 2007, 180.

op de tweede verdieping zijn op dezelfde manier uitgevoerd als die op de begane grond, alleen zijn ze kleiner. Verder zijn de gevels van het paleis gedecoreerd met Korinthische pilasters, die om de drie raampartijen op de gevel zijn geplaatst.

Van het interieur bestaat helaas nauwelijks beeldmateriaal uit Anna's jeugd. Bovendien werd dit paleis getroffen door een brand in 1837. Hierdoor zijn vele vertrekken beschadigd geraakt en moesten deze gerestaureerd worden. Deze restauraties werden soms in de oorspronkelijke stijl uitgevoerd, maar soms ook in een andere stijl. Ook werden sommige decoratiematerialen aangepast: hout werd bijvoorbeeld vervangen door papier-maché.[55] Helaas zijn er, zoals gezegd, geen bruikbare afbeeldingen te vinden van de staat van het paleis voorafgaand aan de brand in 1837, dus de staat waarin Anna het paleis heeft gekend. Om deze reden moest ik mij beperken tot een olieverfschilderij van de paleiskapel uit 1828, die een goede indruk geeft van een paleiskapel zoals Anna die kende van de Russische paleizen.

De zogeheten 'Grote Kerk' *(afbeelding 8)*, ook de Kathedraal van het Winterpaleis genoemd, is gelegen in de oostelijke vleugel van het complex. De bouw ervan begon in 1753 en werd uitgevoerd in het rococo.[56] In het schip is het plafond gedecoreerd met een plafondschildering van de Opstanding van Christus. Het lijstwerk onder het plafond is verguld en gedecoreerd met krullende ranken en meanderende bladmotieven. De rondboog onder het lijstwerk is gedecoreerd met krullende bloemmotieven die verguld zijn. Deze rondboog vormt de scheiding tussen het schip en de apsis en steunt op vier Korinthische zuilen. Onder het lijstwerk bij het plafond, wordt de rondboog geflankeerd door twee vergulde sculpturen. Overige decoratie op de wanden in het schip bestaan uit krullende rank- en bloemmotieven die met goud beschilderd zijn. Naast de rondboog vormt ook een hekwerk een scheiding tussen het schip en de apsis van de Grote Kerk. In de apsis is het plafond wederom gedecoreerd met een plafondschildering. Hieronder is het bovenste gedeelte van de wand opgedeeld in een omgekeerde driehoek met daar omheen lijstwerk. In de driehoeken zijn wandschilderingen geplaatst en het lijstwerk hieromheen is gedecoreerd met goud beschilderde krullende ranken. Tegen de achterwand van de apsis is een groot altaar geplaatst. Boven het altaar is een vergulde sculptuur

[55] State Hermitage Museum 2006, https://web.archive.org/web/20080829213946/http://www.hermitagemuseum.org/html_En/08/hm88_0_1_47.html (Geraadpleegd op 19 april 2021).
[56] State Hermitage Museum 2006, https://web.archive.org/web/20080829213946/http://www.hermitagemuseum.org/html_En/08/hm88_0_1_47.html (Geraadpleegd op 19 april 2021).

van de Kruisiging van Christus geplaatst, die wordt geflankeerd door twee andere vergulde sculpturen. In het altaar zijn bovendien diverse Iconen geplaatst, een zogeheten iconostase.[57]

2.2 Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw, vóór de komst van Anna Paulowna naar Nederland.

Het verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd, zoals eerder gemeld, tijdens het Congres van Wenen in 1814-1815 gevormd. In de periode hiervoor kende "Nederland" diverse republikeinse regeringsvormen. Van een koningshuis was hierbij geen sprake: de Oranjes waren 'slechts' stadhouder en in dienst van de Staten-Generaal. Hierdoor was in Nederland, anders dan Rusland, geen sprake van een sterke traditie in (imponerende) paleisarchitectuur. Dit gegeven zien wij goed terug in de volgende alinea's, die gewijd zijn aan de Nederlandse paleizen waar Anna woonachtig zou zijn met haar echtgenoot Willem, latere Koning Willem II.

Paleis Soestdijk, Baarn.

Paleis Soestdijk werd rond 1638 gebouwd als Jachthuis voor Cornelis de Graeff.[58] In 1674 werd het gekocht door stadhouder Willem III, die het kort hierna liet uitbreiden tot jachthuis voor hem en zijn echtgenote Mary Stuart.[59] In de hierop volgende periode vererfde het huis binnen de familie, tot de inval van Frankrijk in 1795. Met deze inval werden allen stadhouderlijke verblijven, met daarbij ook Soestdijk, in beslag genomen als oorlogsbuit.[60] In deze periode was Soestdijk niet meer dan een jachthuis met een ommuurd voorplein *(afbeelding 9)*. Het exterieur was eenvoudig. Op de gevels waren amper decoraties aangebracht, in de geest van het late, sobere Hollands classicisme. Alleen de gevel bij de hoofdingang had enige vorm van decoratie, die bestond uit Dorische pilasters naast een dubbele deur. Boven de deur was een kleine balustrade die de eerste verdieping benadrukte en boven de eerste verdieping was een attiek met een naar binnen buigend halfrond aangebracht.

[57] State Hermitage Museum 2006, https://web.archive.org/web/20080829213946/http://www.hermitagemuseum.org/html_En/08/hm88_0_1_47.html (Geraadpleegd op 19 april 2021).
[58] Soestdijk 2020, 18.
[59] Paarlberg, Slechte 2014, 13.
[60] Soestdijk 2020, 12.

In deze staat trof Koning Lodewijk Napoleon, die in 1806 door zijn broer Keizer Napoleon was aangesteld als Koning van Holland, het paleis aan. Hij maakte weinig gebruik van het paleis tot zijn abdicatie in 1810, maar wilde het gebouw toch graag herstellen en laten aansluiten bij de stijl van het Empire, een strakkere versie van het (neo-)classicisme, waarin de broer van Lodewijk Napoleon de toon aangaf.[61] Dit deed de nieuwe Koning van Holland onder andere met aanpassingen in het corps-de-logis. Hoe het resultaat van de verbouwing er precies uitzag is niet meer te achterhalen omdat er geen beeldmateriaal van bestaat. Wel is er een prent van Soestdijk voor 1815 *(afbeelding 11)*, die echter geïnspireerd lijkt te zijn op oudere prenten. Hierop is te zien dat de gevel van de hoofdingang iets is aangepast. Het toegangsportaal is verbreed, evenals de trap die ernaar toe leidt. De trap wordt geflankeerd door twee balustraden die gedecoreerd zijn met bloemranken. Boven het portaal is een balustrade geplaatst die dient als balkon. Deze balustrade wordt ondersteund door twee Dorische zuilen. Aanpassingen die aansluiten bij het Empire, zoals Lodewijk Napoleon ook had doorgevoerd in het corps-de-logis, lijken ook terug te zien in de raampartijen. De raampartijen waren veranderd door schuifvensters die in meerdere, grote ruiten verdeeld zijn.[62] De gevel bij de hoofdingang is verder gedecoreerd met Dorische Pilasters. Deze bedekken de gehele lengte van de gevel.[63]

Om toch een (beperkt) beeld te geven van het interieur van Soestdijk ten tijde van Lodewijk Napoleon, baseer ik mij op een (uiteraard latere) foto van de zogenoemde Empire-slaapkamer in Soestdijk *(afbeelding 10)*. De meubels op deze foto zijn in bezit geweest van Lodewijk Napoleon. Het Empire wordt zoals gezegd beschouwd als een latere en strakkere versie het (neo-)classicisme en wordt gekenmerkt door het representatieve karakter van de meubels, een rijke stoffering in felle kleuren, de toepassing van één hoofdkleur per vertrek en inspiratie uit Egypte, waar de Franse keizer Napoleon triomfen vierde.[64] In de Empire slaapkamer is dit ook terug te zien, bijvoorbeeld in decoratie van de meubels. Het zitmeubilair is met een rijke stof bekleed en decoratie op de spiegels en het bed zijn geïnspireerd op Egyptische voorbeelden. Toen Anna met kroonprins Willem trouwde, was de Empirestijl dé stijl die in Europese koninklijke paleizen bij voorkeur werd toegepast en Paleis Soestdijk, hun nieuwe zomerresidentie, zou daarvan na een grondige verbouwing een goed voorbeeld van zijn.

[61] Soestdijk 2020, 20.
[62] Fock 2001, 343.
[63] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[64] Fock 2001, 343.

Paleis Noordeinde, Den Haag.

In de middeleeuwen, rond 1370, stond er op de plek van paleis Noordeinde al een hofstede.[65] Later wordt Willem Goudt eigenaar van deze hofstede in 1512 en laat deze verbouwen tot een groot vrijstaand woonhuis.[66] Dit woonhuis bleef bestaan in dezelfde staat, totdat het werd verhuurd aan Frederik Hendrik in 1592. Hij liet het woonhuis in 1640 verbouwen tot een stadspaleis, onder leiding van Jacob van Campen en Pieter Post. [67]

Het resultaat van deze verbouwing zien we op *afbeelding 12*. Het exterieur van het tot paleis verbouwde woonhuis is zeer symmetrisch. Het exterieur is uitgevoerd in de stijl van de tijd, het neoclassicisme, wat terug te zien is in de decoratie op de gevels. Via een trap bereikt men de hoofdingang van het paleis. Naast de hoofdingang zijn aan weerszijde twee Dorische pilasters geplaatst. De andere pilasters op de gevel, zijn op de begane grond Ionisch en op de eerste verdieping Korinthisch en tussen de raampartijen geplaatst. Op de begane grond en eerste verdieping zijn de raampartijen rechthoekig. Op de begane grond zijn deze afgewerkt met een rechthoekige deklijst, op de eerste verdieping zijn deze gedecoreerd met een fronton. Boven de middelste raampartijen op de eerste verdieping is een fronton geplaatst en deze is gevuld met "klassieke" gevechtsscènes. Beide zijvleugels zijn op de begane grond gedecoreerd met halfronde ondiepe nissen, waarin beelden zijn geplaatst die eveneens geïnspireerd zijn op klassieke voorbeelden. Boven de eerste verdieping zijn de zijvleugels afgewerkt met een fronton, dat opgevuld is met een wapenschild en acanthusslingers.

Van het interieur van het paleis aan het Noordeinde zijn geen zeventiende- en achttiende-eeuwse afbeeldingen bekend. Er is alleen een schilderij waarop (vaag) de contouren van het interieur van de grote zaal te zien zijn ten tijde van het huwelijk van een dochter van Frederik Hendrik in 1647.[68]

In 1795, na de vlucht van de Oranjes, werd Noordeinde nationaal bezit en ter beschikking gesteld aan de Franse vertegenwoordigers, die er niet veel mee deden.[69] Na het vertrek van de Fransen uit Nederland in 1813, keerde Willem I terug. In de grondwet werd vastgesteld dat de koning een zomer- en winterresidentie ter zijn beschikking moest hebben. Na overwogen te hebben een nieuw paleis te bouwen werd besloten eerst het oude gebouw aan het Noordeinde te verbouwen.[70] Deze verbouwing

[65] Jehee 1985, 6.
[66] Jehee 1985, 6.
[67] Jehee 1985, 86.
[68] Q
[69] Het Koninklijk Huis, 'Paleis Noordeinde', officiële website over (de leden van) Koninklijk Huis, z.d., https://www.koninklijkhuis.nl/onderwerpen/paleis-noordeinde (Geraadpleegd op 22 december 2020).
[70] Jehee 1985, 139, 151.

vond plaatst van 1814 tot 1817 en werd uitgevoerd onder leiding van Adriaan Noordendop en architecten Zeger Reyers, Bartholomeus Ziesenis en Jan de Greef.[71] Anna kwam precies in deze periode naar Nederland en moet de verbouwing dus van dichtbij hebben meegemaakt.

Tijdens deze verbouwing werden onder andere de noordelijke en zuidelijke achtervleugel, de achterplaats en de tuin opgeknapt, om het paleis gereed te maken als winterresidentie.[72] Ook zien we dat de voorgevel aangepast is *(afbeelding 13)*. De raampartijen en decoratie ervan is hetzelfde gebleven, evenals het fronton boven de eerste verdieping. Maar anders is dat er een tweede verdieping is toegevoegd en dat er geen toelopende trap naar de hoofdingang meer is. Deze heeft plaatst gemaakt voor een balustrade en balkon op de eerste verdieping. Deze wordt gekoppeld aan de begane grond door Ionische zuilen. Ook zijn de zijvleugels aangepast. De halfronde ondiepe nissen op de begane grond zijn er nog wel, maar de beelden die erin stonden zijn verwijderd. Ook is de decoratie op de kleine frontons aangepast, deze bestaat nu uit een wapenschild met drie bloemslingers.

Het interieur zoals dat in deze periode tot stand kwam, komt aan de orde in het volgende hoofdstuk, waarin de interieurs van de Nederlandse paleizen worden besproken zoals ze eruitzagen na de komst van Anna naar Nederland.

Paleis Kneuterdijk, Den Haag.

Het huis aan de Kneuterdijk werd in 1716 in opdracht van Johan Hendrik graaf van Wassenaar van Obdam gebouwd. Voor de bouw werden diverse oude panden gesloopt, de bouw vond plaats onder leiding van Stadhouderlijk bouwmeester Daniel Marot.[73] Hij introduceerde de Lodewijk XIV-stijl in de Noordelijke Nederlanden en in deze stijl voerde hij ook Kneuterdijk uit *(afbeelding 15)*.[74]

Via de trap bij de voorgevel kwam men aan bij de hoofdingang. Boven de deur is decoratie in de vorm van een schelp geplaatst. De deur wordt geflankeerd door twee Ionische pilasters. Deze pilasters zijn op de begane grond over de gehele gevel geplaatst, tussen de raampartijen. Op de eerste etage zijn tussen de raampartijen Korinthische pilasters ter decoratie geplaatst. De raampartijen op beide etages zijn rechthoekig en lopen bovenin rond af. De raampartijen zijn gedecoreerd met lijstwerk en bovenin met een schelp. Boven de eerste etage is een ornament geplaatst in de vorm van een wapenschild,

[71] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[72] Jehee 1985, 155.
[73] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[74] Fock 2001, 181.

deze wordt geflankeerd door een leeuw en griffioen. Op de bovenste hoeken van de zijvleugels zijn ook twee ronde ornamenten geplaatst. Deze zijn gedecoreerd met menselijke gezichten. Tijdgenoten spraken met lof over de woning en vonden dat deze een koninklijke grandeur bezat.[75]

Na de dood van Johan Hendrik kwam Kneuterdijk in handen van zijn broer Unico, hierna bleef kneuterdijk in handen van de familie. Totdat de achterkleindochter van Unico het paleis in 1816 verkocht aan Willem I, die het aanschafte voor zijn zoon en diens Russische echtgenote Anna.[76] Het interieur werd in deze periode geheel aangepast, waardoor er nauwelijks iets bekend is van het achttiende-eeuwse interieur, waarvan geen contemporaine afbeeldingen bewaard zijn. Wel zijn er enkele ontwerpen van (stuc-)plafonds van de hand van Daniel Marot bekend, waarvan echter onbekend is of ze zijn uitgevoerd.

2.3 Vergelijking tussen Russische en Nederlandse paleizen tot de vroege negentiende eeuw.

Het maken van een vergelijking tussen de paleizen in Rusland en Nederland, is erg lastig. Dit komt met name door het gebrek aan beeldmateriaal dat overgebleven is van de paleizen in Nederland tot aan de vroege negentiende eeuw. Van de Russische paleizen staat ons veel meer beeldmateriaal ter beschikking, waardoor er een uitgebreide en preciezere beschrijving gemaakt kan worden; het vorige hoofdstuk gaf er een indruk van. Door het gebrek aan beeldmateriaal van de Nederlandse paleizen is het helaas niet mogelijk zo'n analyse ook van de Nederlandse paleizen te maken. Desondanks is een globale vergelijking niet te gewaagd.

Overeenkomsten en verschillen

Wanneer er overeenkomsten zichtbaar zijn tussen de paleizen in Rusland en Nederland, heeft dit het heersende stijlbeeld als reden. De heersende stijl van de tijd, was grotendeels in heel Europa hetzelfde. Het (neo-)classicisme was de vormtaal die boventoon voerde in de Europese paleizen en woonhuizen van de rijke burgerij aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. Deze stijl zien we dan ook terug in Rusland en Nederland. Symmetrie, pilasters, vierkante vensters en driehoekige frontons vormen de decoratie van het exterieur. In Rusland zien we dit bijvoorbeeld terug bij het paleis Pavlovsk; gevels gedecoreerd met Dorische pilasters, driehoekige frontons en acanthusslingers. In Nederland zien we dit terug bij paleis Noordeinde; Ionische zuilen

[75] Uljee 2011, 3.
[76] Uljee 2001, 16.

dragen het balkon en gevels gedecoreerd met frontons. De mate waarin decoratie wordt toegevoegd aan het exterieur is wisselend per paleizen en wisselt ook tussen Rusland en Nederland. In algemene zin kunnen we stellen dat in Rusland er meer decoratie werd toegevoegd aan de gevels en het exterieur dan in Nederland, maar de decoraties waren wel in eenzelfde stijlbeeld te plaatsen.

Vergelijkingen tussen de vormgeving van de interieurs in de Nederlandse en Russische paleizen zijn door het gebrek aan bronnenmateriaal voor de Nederlandse context zoals gezegd nog lastiger te trekken, maar we weten dat door de Franse bezetting van Nederland in de Nederlandse paleizen het Empire dankzij de Franse Lodewijk Napoleon hier al vroeg een plek krijgt in de interieurs, zoals Soestdijk liet zien. In Rusland waren de interieurs toen al merendeels en kostbaar ingericht in de stijl van het neoclassicisme en volgde men niet meteen de (Franse) mode. Heel voorzichtig kan dus worden geconcludeerd dat zowel de Russische als de Nederlandse paleizen mee gaan met de mode, maar afhankelijk van de periode waarin de paleizen werden gebouwd en ingericht, zien we dat er stilistische verschillen zijn.

Het verschil in schaal is tenslotte erg opvallend: de paleizen in Nederland zijn veel kleiner dan in Rusland. De reden hiervoor is gelegen dat Nederland voor 1806 geen koninkrijk was en geen echte paleistraditie kende. De latere koninklijke paleizen hadden aanvankelijk dan ook een andere functie, zoals jachthuis. Pas later werden deze gebouwen in dienst genomen als koninklijke residentie, terwijl in Rusland de paleizen van meet af aan bestemd waren om te dienen als koninklijke residentie.

Wat de specifiek Russische situatie betreft, is te constateren dat daar het gebruik van dure houtsoorten en luxe materialen zoals marmer en verguldsel in het interieur gebruikelijk was. In zowel het Gatchina-paleis, het Pavlovsk-paleis als het Winterpaleis zien we dit terug; het gebruik van diverse houtsoorten, marmer en stucwerk met vergulde decoratie is daar een gegeven Hoewel er geen goede afbeeldingen zijn van paleisinterieurs in Nederland uit deze periode, is in het aan grondstoffen arme Nederland het materiaalgebruik vermoedelijk veel eenvoudiger geweest.

Nogmaals: het maken van een vergelijking tussen de Russische en de Nederlandse paleizen is erg lastig. Wanneer we dat toch doen zien we naast stilistische overeenkomsten (het (neo-)classicisme) vooral verschillen, met name in de omvang van de gebouwen en vermoedelijk het materiaalgebruik. Hoe Anna omging met deze verschillen wordt in het volgende hoofdstuk verkend.

3. Nederlandse paleizen na de komst van Anna Paulowna

Voorgaand hoofdstuk gaf enerzijds een beeld van de paleizen waarmee Anna bekend was in Rusland en een indruk van sfeer waarin zij opgroeide, en anderzijds een beeld van de paleizen waarin zou in Nederland zou gaan wonen. Ondanks de grote verschillen tussen de paleizen in Nederland en Rusland en haar (in de literatuur vaak genoemde) heimwee naar haar vaderland, lijkt Anna geprobeerd te hebben in de Nederlandse paleizen die zij bewoonde de herinnering aan Rusland levend te houden.

Hoe zij dit bewerkstelligde en welke andere veranderingen doorgevoerd werden in de Nederlandse paleizen, wordt in dit hoofdstuk besproken, evenals het enige paleis dat geheel nieuw werd opgetrokken voor Anna en haar man: het Kroonprinselijk paleis in Brussel.

3.1 Paleis Soestdijk, Baarn

Paleis Soestdijk werd in 1815 aan Kroonprins Willem overhandigd als nationaal geschenk voor zijn bijdrage in de Slag bij Waterloo.[77] Anna en haar echtgenoot brachten veel tijd door op Soestdijk en drie van hun kinderen werden hier geboren.[78] Om een prettige omgeving te creëren waar de kinderen konden opgroeien, werden in de tuin jachthuisjes geplaatst.[79] Ook werd was er een speelboerderij gevestigd op het landgoed van Soestdijk. Later werd een van de jachthuisjes ingericht tot kapel, waar Anna haar Russisch-orthodoxe religie kon uitoefenen.[80]

Voordat Willem en Anna introkken in Soestdijk, vonden er verschillende veranderingen plaats aan zowel ex- als interieur. Als we kijken naar hoe Soestdijk eruitzag na 1815 *(afbeelding 21)*, is goed te zien hoe groot deze waren. Architect Jan de Greef moest het paleis gereed maken tot zomerresidentie waar de gehele familie te gast kon zijn bij de kroonprins en zijn vrouw.[81] Om dit te realiseren vergrootte De Greef Soestdijk met twee halfronde vleugels aan weerszijde van het centrale gebouw. De zijvleugels zijn aan de voorzijde voorzien van een zuilengalerij.[82] Mogelijk heeft De Greef zich hierbij laten inspireren door het Pavlovsk-paleis in Rusland. Zo is de nieuwe vorm van Soestdijk dus

[77] Doorn 1974, 148, 151.
[78] Jackmann 1987, 20.
[79] Paleis Soestdijk 2020, 31.
[80] Paleis Soestdijk 2020, 31.
[81] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[82] Paarlberg, Slechte 2014, 129, 130.

mogelijkerwijs in verband te brengen met de komst van Anna naar Nederland. Anderzijds moet gezegd worden dat ook andere paleizen en buitenhuizen in Europa op deze manier werden (uit)gebouwd.

Naast de uitbreiding van het paleis met twee zijvleugels werd ook het interieur aangepast.[83] De salons in de rechte delen van de zijvleugels werden ingericht in de smaak van de tijd, het Empire, die – zoals we zagen – eerder op deze plek door Lodewijk Napoleon was geïntroduceerd.[84] Naast de kennelijke voorkeur voor deze stijl bij Anna en Willem, was het Empire ook populair onder diverse Europese vorstenhuizen. De meest sprekende ruimtes in deze stijl zijn op Soestdijk de grote of Stuc-zaal en de Witte eetzaal. Deze werden uitgevoerd in een stijl die aansloot op de Franse Empirevoorbeelden.

De Stuc-zaal *(afbeelding 45)* heeft een gebogen plafond met cassetten, waarin rozetten bevestigd zijn. De wanden zijn gedecoreerd met een marmerpatroon en boven het venster zien we een 'en profil' portret van stucwerk van Anna, met hieromheen een gouden krans en kroon *(afbeelding 40)*. Boven de deuren is op de wanden stucwerk geplaatst ter decoratie, met afbeeldingen van griffioenen. Verder zijn in de korte wanden ondiepe halfronde nissen aangebracht, waarvan de koepel evenals het plafond gedecoreerd is met cassetten waarin rozetten bevestigd zijn. Er kwamen net als in Pavlovsk en Gatchina parketvloeren te liggen en de stuczaal werd net als de Italiaanse zaal in Pavlovsk voorzien van scagliola (imitatiemarmer) op de wanden.[85]

De Witte eetzaal *(afbeelding 46)* heeft een wit plafond dat gedecoreerd is met cirkelvormig stucwerk met bloemmotieven, waaraan de kroonluchters die in de zaal hangen bevestigd zijn. Onder het plafond is lijstwerk geplaatst dat is gedecoreerd met bloemkransen en afbeeldingen van mensfiguren naast vazen. Langs de wanden zijn op marmeren sokkels witte vazen geplaatst ter decoratie van de ruimte, merendeels door Anna meegebrachte souvenirs uit Rome.

Andere aanpassingen die in de eerste periode plaats vonden in het interieur, werden merendeels uitgevoerd door de toevoeging van Anna's Russische meubeluitzet die eveneens was uitgevoerd in Empire.

Het gezin bracht veel tijd door op Soestdijk en Anna bleef dit ook doen na het overlijden van haar echtgenoot in 1849.[85] Zij bleef Soestdijk gebruiken als haar zomerresidentie en bracht herinneringen aan haar overleden echtgenoot samen in een Herdenkingszaal, die gelegen was achter de Waterloo-zaal.[86] Ook besloot Anna na de dood van Willem II haar oude appartement in het hoofdgebouw te

[83] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[84] Fock 2001, 343.
[85] Renting 2012, 88, 89.

verlaten. Zij liet een zaal in de rechtervleugel opdelen en hier kwamen van elkaar gescheiden privévertrekken die zij tot haar overlijden in 1865 zou bewonen.[87]

In het portaal voor Anna's nieuwe privévertrekken en de salon stond een ameublement dat bekleed was met een stof die zij samen met haar hofdames geborduurd had *(afbeelding 22)*. De geborduurde stoffering is uitgewerkt in rijke felle kleuren en bestaat uit decoraties in een fantasievolle, Oosters aandoende stijl.[88] Ook een palissanderhouten canapé die deel uit maakte van een neogotisch ameublement uit 1845, was door Anna en haar hofdames voorzien van borduurwerk *(afbeelding 42).*[89] Dit ameublement bestond naast de canapé uit twee armstoelen en twee stoelen. De bekleding van de stoelen bestaat eveneens uit borduurwerk van de hand van Anna en haar Hofdames. Het borduurwerk toont landelijke scenes en historiserende taferelen. Opvallend is dat het snijwerk van de constructieve onderdelen van de stoel is gotisch van karakter *(afbeelding 43)*.[90] Het laat zien dat de voorkeur voor het Empire in deze tijd plaats had gemaakt voor de neo-gotiek, een van de zogeheten neo-stijlen, die in Frankrijk al in de vroege negentiende eeuw populair begon te worden.

Via het portaal kwam men, zoals gezegd, uit in de privévertrekken van Anna. In 1850-1851 werd een neo-rococo-ameublement overgebracht naar deze vertrekken en de Witte zaal. Dit ameublement bestond uit een zogenoemde Voltaire, zitstoelen en een zwart gepolitoerd palissanderhouten damestafel *(afbeelding 44)*.[91] Verdere meubelstukken in de privévertrekken van Anna waren uitgevoerd in de neo-Lodewijk XV-stijl. Deze stijl kenmerkt zich net als het rococo door krullerige versiering, asymmetrie en gebogen lijnen.[92] Een voorbeeld van dit meubilair is een armstoel van palissanderhout, die bekleed is met leer en gedecoreerd met verschillende rococo-motieven *(afbeelding 23)*.[93] Ook hier koos Anna dus voor een 'nieuwe' stijl, die niet aansloot op de Empire-architectuur en inrichting van het paleis.

Haar Nederlandse meubels combineerde Anna met een veelheid en Russische siervoorwerpen die zij als geschenk kreeg van haar familie uit Rusland.[94] Voorbeelden van haar Russische siervoorwerpen zijn een juwelenkistje, inktstel en pendule *(afbeelding 25 a, 25 b)*. Deze zijn uitgevoerd in malachiet. Dit mineraal met stralende groene kleur was erg populair in Rusland in de negentiende eeuw.[95] Het malachiet werd ter decoratie vaak gecombineerd met verguld brons en de decoratie is passend binnen de stijl van het Russische Empire. Zo zien we dat het juwelenkistje wordt gedecoreerd met leeuwenpootjes van verguld brons en het inktstel met vergulde klassieke figuratie.

Latere Russische objecten volgden de mode. In haar privévertrek had Anna een schrijfmeubel in neo-Lodewijk XV-stijl, die paste bij haar Nederlandse meubels in deze stijl, met een bijpassende wandtafel die als console tegen de wand werd geplaatst. Deze secretaire *(afbeelding 24)* was gemaakt van rozenhout en gedecoreerd met vergulde porseleinen plaques in Sèvres-stijl. De decoratie van deze

plaques zijn gekopieerd naar een schilderij van een Zwitserse schilder.[96] De secretaire was vervaardigd door een fabriek uit Sint-Petersburg die meubels in historische stijlen leverde aan het Russische hof. Anna had deze als geschenk gekregen van haar schoonzuster.[97]

Anna bleef Soestdijk als zomerresidentie gebruiken tot haar overlijden in 1865.[98] Hierna bewoonde haar zoon prins Hendrik het paleis tot zijn overlijden in 1879, waarna het paleis eigendom werd van Willem III, Anna's oudste zoon. Maar hij gaf de voorkeur aan paleis Het Loo als zijn zomerresidentie. Zijn weduwe Koningin Emma zou Soestdijk als zomerresidentie gaan gebruiken na 1900. Veel meubels uit de periode van Willem II en Anna bleven daarbij bewaard.[99]

3.2 Paleis Noordeinde, Den Haag

Vanaf 1817 tot zijn troonsafstand in 1840 gebruikte koning Willem I Noordeinde als winterresidentie.[86] Tijdens zijn regeringsperiode werd Paleis Noordeinde voortdurend verbouwd en verder ingericht. Vanaf 1818 tot 1820 werd het centrale gedeelte aangepakt en in de periode van 1822 tot 1825 werd de zuidelijke voorvleugel verbouwd.[87] Een voorbeeld van deze verbouwing door Ziesenis en De Greef is de Grote Balzaal *(afbeelding 14)*. De van oorsprong zeventiende-eeuwse ruimte werd in 1820 door de twee architecten verbouwd in de stijl van het Empire. Het plafond is gebogen en gedecoreerd met stucwerk. Dat is uitgevoerd in vierkante cassettes waarin rozetten zijn geplaatst. Het lijstwerk onder het plafond is gedecoreerd met golvende patronen. De wanden zijn uitgevoerd okerkleurig scagliola (net als de Italiaanse zaal in het Pavlovsk-paleis) en gedecoreerd met stucreliëf in de vorm van rozetten of griffioenen. Verder zijn de wanden gedecoreerd met wit lijstwerk en Korinthische pilasters. De ruimte werd verder aangekleed en ingericht met kroonluchters, piëdestallen, girandoles en taboeretten. In 1830 werd de noordelijke achtervleugel ingericht. Na voltooiing hiervan was Noordeinde helemaal gereed als winterresidentie voor Willem I.[88]

Anna en Willem II gebruikten paleis Noordeinde officieel als hun winterresidentie na de inhuldiging van Willem II in 1840.[89] Het echtpaar gebruikte het paleis echter alleen voor ontvangsten en hun hofhouding was hier gevestigd. Persoonlijk gaven zij de voorkeur aan Kneuterdijk als

[86] Jehee 1985, 151
[87] Het Koninklijk Huis, 'Paleis Noordeinde', officiële website over (de leden van) Koninklijk Huis, z.d., https://www.koninklijkhuis.nl/onderwerpen/paleis-noordeinde (Geraadpleegd op 22 december 2020).
[88] Jehee 1985, 155.
[89] Doorn 1974, 271.

winterresidentie.[90] Om deze reden zijn er in mindere mate aanpassingen aangebracht door het echtpaar in Noordeinde dan in andere Nederlandse paleizen, waar zij vaker verbleven.

Wel was er één vertrek dat Anna en haar echtgenoot in hadden gericht als themazaal, de Japanse salon. Dit ruime vertrek was gelegen aan de achterzijde van het centrale gebouw, waar een grote collectie aan Japans meubilair stond dat voor de Europese markt vervaardigd was.[91] Om een beeld te krijgen van de Japanse salon kunnen we helaas alleen verwijzen naar een afbeelding uit de twintigste eeuw, van lang na de dood van Anna en Willem II. Deze reproductie van de zaal *(afbeelding 26)*, geeft een beeld van hoe de zaal er heeft uitgezien. In deze reproductie zien we dat het ging om een traditioneel paleis-vertrek, ingericht met Japanse meubels. De wanden zijn deels gestoffeerd en betimmerd en de vloer is bekleed met vloerbedekking. De betimmering en stoffering waren niet aangepast op het meubilair. Het is lastig te zeggen in hoeverre er in de tijd van Anna nog andere siervoorwerpen in de salon stonden, maar we zien wel diverse Japanse meubelstukken in de salon. [92]

Voor een luxueuze inrichting werden veelal buitenlandse meubels in de interieurs geplaatst. Er werd door Willem II en Anna wel opdracht gegeven aan Nederlandse firma's als Horrix om deze meubels na te maken, maar het kostbaarste meubilair werd in het buitenland aangeschaft.[93] Zo ook in de Japanse salon, hier stonden onder andere een secretaire, ladekast, canapé, twee fauteuils, twee etagèrekasten, vijf tafeltjes en zes stoelen, allemaal afkomstig uit Nagasaki. De withouten meubels waren echte blikvangers door hun afwerking in zwarte lak en decoratie van parelmoer, wat kenmerkend was voor Nagasaki.[94] De etagèrekast *(afbeelding 27 a)* is ook op deze manier gedecoreerd. Op de voorstellingen die de decoratie van de kast vormen, zien we onder andere bloesembomen, landschapsgezichten en Oosterse vogels. De hoekprofielen van de kast zijn verguld en de kastpoten zijn uitgesneden en gedecoreerd met bloesem. De laktafel *(afbeelding 27 b)* is ook gedecoreerd op de Nagasaki methode en is veelvuldig versierd. Het tafelblad is opvallend rijk gedecoreerd met gouden pijnboomtakken in de buitenrand en in het midden een voorstelling van een theeceremonie in parelmoer. De opbouw van de tafel is naar Europees voorbeeld, zodat deze op de Europese markt verkocht kon worden.[95]

Verdere aanpassingen aan paleis Noordeinde vonden net als op Paleis Soestdijk, met name plaats door de toevoeging van meubilair en siervoorwerpen die Anna had gekregen van haar familie uit Rusland.

[90] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[91] Renting 2012, 271.
[92] Paarlberg, Slechte 2014, 155.
[93] Van Voorst tot Voorst 1992, 70.
[94] Paarlberg, Slechte 2014, 155.
[95] Renting 2012, 302.

Opvallend was het ledikant van Willem II dat afkomstig was uit de meubeluitzet van Anna.[96] Deze meubeluitzet maakte als geheel onderdeel uit van de inrichting van Paleis Noordeinde. Deze meubels waren, net als de secretaire in Soestdijk, gedecoreerd met porseleinen plaques in Sèvres-stijl en gemaakt in Sint-Petersburg.[97]

3.3 Paleis Kneuterdijk, Den Haag

In 1816 had koning Willem I paleis Kneuterdijk aangekocht en laten verbouwen tot residentie voor het kroonprinselijk echtpaar. In de periode van 1816 tot 1820 werd het gebouw aan de Kneuterdijk daarom grondig verbouwd en uitgebreid in de stijl van het Empire.[98] De indeling werd ook aangepast om het voormalige woonhuis geschikt te maken als paleis. Aan de achterzijde kwamen een balzaal en een eetzaal en op de verdieping werd een huiskapel voor Anna gerealiseerd waar zij haar Russisch-orthodoxe religie kon blijven uitoefenen.[99] Haar Nederlandse kapel vormde een opmerkelijk contrast met de paleiskapel van het Winterpaleis in Sint-Petersburg (*afbeelding 8*).

De Russische kapel aan de Kneuterdijk *(afbeelding 28)* was een achthoekige kapel met een koepel, die volledig wit was. Onder de koepel is een rand met wijdingskruizen en lantaarnpartijen bevestigd. De Iconenwand of iconostase scheidt het altaar van de rest van de kapel. De Iconen zijn volgens een vast programma gerangschikt, van links naar rechts zien we; Maria Magdalena, Maria met Christus, de annunciatie met hieronder de vier evangelisten, Christus met het kruis en Simeon met Christus.[100] Deze iconen maken deel uit van de orthodoxe liturgie, evenals diverse attributen. Hieronder valt ook een zoutvat *(afbeelding 29)*, dat Anna in 1816 van haar moeder had meegekregen. Deze maakte deel uit van een complete uitrusting voor de inrichting van Anna's orthodoxe kapel in haar nieuwe vaderland. Haar vader, Paul I, had het zoutvat als geschenk gekregen van de burgers van Moskou. Het zoutvat is gemaakt van goud en is versierd met geëmailleerde medaillons met de initialen van het Keizerlijk paar en hun kinderen, ook die van Anna. Bovenop is het zoutvat versierd met de Keizerlijke

[96] Renting 2012, 287; Paarlberg, Slechte 2014, 151.
[97] Renting 2012, 287.
[98] Uljee 2001, 6, 16.
[99] Paarlberg, Slechte 2014, 198; Doorn 1974, 229.
[100] Paarlberg Slechte, 2014, 198.

kroon en het werd bewaard in een bruin leren foedraal.[101] Anna beschikte in haar paleiskapel ook over een vergulde armstoel bekleed met blauwzijden fluweel, die onderdeel was van haar meubeluitzet.[102]

In de periode van 1840 tot 1848 werd Kneuterdijk wederom uitgebreid.[103] De reden hiervoor was het gedwongen vertrek van Anna en Willem II uit Brussel, door de Belgische revolutie. Het paleis in Brussel moest worden ontruimd en hun inboedel werd overgebracht naar Nederland, waaronder ook een enorme kunstcollectie. Om hun inboedel en kunstcollectie onder te brengen, werd paleis Kneuterdijk uitgebreid met onder andere de Gotische zaal.[104] Deze zaal werd dus in een van de Empire sterk afwijkende stijl vormgegeven.

De keuze voor neogotiek kwam door de inspiratie die Willem II had opgedaan tijdens zijn verblijf in Engeland en door zich te laten inspireren door de Tudor Hall in Oxford, waar hij zijn opleiding had gehad.[105] De Gotische zaal *(afbeelding 30)* bestaat nog steeds en is een rechthoekige zaal met een houten kapconstructie als plafond. Deze kapconstructie is zichtbaar en zeer gedetailleerd uitgewerkt met klaverbladen, tripassen en gedecoreerde gewelfaanzetten. Onder de kapconstructie zijn neogotische raampartijen geplaatst, die gedecoreerd zijn met maaswerk. De wanden onder de raampartijen zijn bekleed met houten lambrisering en op de vloer ligt een houten parket. Opvallend is het ronde roosvenster dat gedecoreerd is met glas in lood en maaswerk. De kunstcollectie van het echtpaar werd in de Gotische zaal ondergebracht en verder werd de zaal aangekleed met meubels afkomstig uit Brussel en nieuw aangekochte meubels in verschillende stijlen.[106]

Zo stonden in de Gotische zaal aan weerszijde van de dubbelen deuren twee reusachtige kandelabers in een historiserende ‘mengstijl’. De kandelabers van verguld brons met zes Carcel-lampen *(afbeelding 31)* vormden de belangrijkste verlichtingsornamenten in de Gotische zaal. De voet van de kandelabers is versierd met bronzen "knaapjes” die de kunsten verbeelden en hals van de kandelabers is gemaakt van kristal.[107] Naast meubels afkomstig uit Brussel en de kunstcollectie werd de Gotische zaal ook ingericht met neogotische meubels. Een voorbeeld hiervan is een neogotische driedeurskast die in opdracht van Anna gemaakt is. De kast *(afbeelding 32)* is gemaakt van mahonie- en eikenhout. De

[101] Koninklijke verzamelingen, z.d., geraadpleegd op 18 mei 2021, van https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/collectie-online/detail/d63866c2-7900-55f6-88ff-90d99d5f2612
[102] Rem 2003, 17.
[103] Paarlberg, Slechte 2014, 132.
[104] Doorn 1974, 148, 151.
[105] Paarlberg, Slechte 2014, 134.
[106] Paarlberg, Slechte 2014, 133, 148, 222.
[107] Renting 2012, 308.

geprononceerde spitsbogen ter decoratie van de deuren en de gestileerde bundelpijlers aan weerszijde geven de kast zijn neogotische uitstraling.[108]

Naast de Gotische zaal werd Kneuterdijk ook uitgebreid met de Marmeren zaal, die in 1845 in gebruik werd genomen. Deze zaal was bedoeld als brandvrij depot, om in geval van nood de kunstcollectie uit de Gotische zaal in op te slaan.[109] De Marmeren zaal *(afbeelding 33)* heeft een geprononceerd stucplafond dat gedecoreerd is als een waaiergewelf. De ronde raampartijen zijn gedecoreerd met maaswerk, net zoals de decoratie boven het deurportaal. Verder is de vloer bekleed met marmer. Ondanks dat de zaal een neogotisch karakter heeft door het stucplafond en de vensters, stonden er geen neogotische meubels in de zaal.[110] De Marmeren zaal werd ingericht met kunst, Russische siervoorwerpen en meubilair uit Brussel.

Centraal in de zaal stond een hardstenen coupe op een marmeren piëdestal en een enorme vaas van malachiet die beide afkomstig waren uit Rusland. De meubels die uit Brussel afkomstig waren, waren onder andere laat-Empire kandelabers en taboeretten. De taboeretten *(afbeelding 34)* stonden eerst in de balzaal in Brussel en waren gemaakt van verguld beukenhout. De X-vormige poten zijn op het snijpunt versierd met een medaillon van een leeuwenkop en het zitvlak is bekleed met rood en goud paardenhaar.[111]

De Witte zaal *(afbeelding 35)* heeft een wit stucplafond dat gedecoreerd is met een rozet in het midden, waar vanuit vier lijnen met rankwerk lopen. Het lijstwerk onder het plafond is gedecoreerd met voluten. De wanden zijn voorzien van pilasters en behangen met schilderijen, die een groot deel van de inrichting vormen. Het plafond wordt gedragen door twee Korinthische zuilen en houten parketvloer is gedecoreerd met geometrische patronen. Opvallend in de inrichting van de Witte zaal zijn de neo-Boulle-piëdestals met kandelabers *(afbeelding 36)*. De decoratie van brons en messing bestaat uit krullende, organische motieven. Boven op de piëdestals waren kandelabers geplaatst. De vierzijdige kantonvazen van porselein zijn gevat in een verguld bronzen frame en vormen de basis voor de kandelabers. De vazen worden bekroond met een takkenbos van brons vergulde lelies en zeven

[108] Paarlberg, Slechte 2014, 147.
[109] Paarlberg, Slechte 2014, 122.
[110] Paarlberg, Slechte 2014, 154, 218.
[111] Koninklijke verzamelingen, z.d., geraadpleegd op 18 mei 2021, van https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/mediabank/detail/1b537d2f-e249-5e42-8b9a-a5ae3e74ff5d/media/b2a790cd-499f-e57c-a639-43d15100f270?mode=detail&view=gallery&q=paleis%20kneuterdijk&rows=1&page=8; Paarlberg, Slechte 2014, 154.

armen voor de kaarsen. Bij deze piëdestals met kandelabers waren Empire canapés geplaatst die afkomstig waren uit de meubeluitzet van Anna.[112]

Anna en Willem II hadden veel aangepast aan Kneuterdijk en brachten hier veel tijd door. Na het overlijden van haar echtgenoot in 1849, is Anna na een laatste bezoek echter niet meer op Kneuterdijk geweest.[113]

3.4 Kroonprinselijk paleis, Brussel: de enige nieuwbouw die voor Anna en Willem werd gerealiseerd.

Het Kroonprinselijk paleis in Brussel werd in opdracht van Willem I gebouwd voor het kroonprinselijk echtpaar.[114] Het was het enige paleis dat geheel 'nieuw' gebouwd werd in het jonge Koninkrijk der Nederlanden en dan ook nog speciaal voor Anna en haar man. Hiervoor werd Charles van der Straeten als architect aangesteld. Hij werkte van 1821 tot 1825 aan de bouw van het paleis. [115]

Het exterieur van het paleis komt grotendeels overeen met het eerste ontwerp van Van der Straeten *(afbeelding 16)*. De symmetrische voorgevel werd gebouwd in drie verschillende soorten natuursteen.[116] Op de begane grond zijn de gevels gedecoreerd met langgerekte Ionische pilasters die tussen de raampartijen zijn geplaatst, de rechthoekige raampartijen zijn afgewerkt met lijstwerk. Op de uithoeken van het centrale gebouw, zijn op beide verdiepingen rondboogvensters geplaatst. Op de begane grond wordt deze geflankeerd door twee ondiepe rechthoekige nissen, waarin een sculptuur geplaatst is. Op de eerste verdieping wordt dit rondboogvenster geflankeerd door twee pilasters. De zijvleugels zijn gedecoreerd met een zuilengalerij en de uiteinden van de zijvleugels worden afgewerkt met een rechthoekig portaal, waarboven een fronton ter decoratie is geplaatst.

In 1825 werd er volop gewerkt aan het interieur van het paleis. Op verzoek van kroonprins Willem werd toen een neoclassicistische feestzaal toegevoegd aan het paleis.[117] Deze grote feestzaal *(afbeelding 17)* kreeg een cassetteplafond met rozetten, hetzelfde patroon van het plafond werd ook doorgevoerd in de vloer, zodat vloer en plafond met elkaar corresponderen. Het lijstwerk onder het plafond is gedecoreerd met bladerslingers in een meanderend patroon. Hieronder zijn op de zijwanden Korinthische pilasters geplaatst, met daaronder lijstwerk dat gedecoreerd is met

[112] Paarlberg, Slechte 2014, 154, 218.
[113] Bouman 1966, 127.
[114] Paarlberg, Slechte 2014, 142.
[115] Paarlberg, Slechte 2014, 128.
[116] Hasquin, Strauven 2010, 80.
[117] Hasquin, Strauven 2010, 75.

acanthusslingers en mensfiguren. Op de achterwand is een halfronde ondiepe nis geplaatst. Deze is gedecoreerd met cassetten voorzien van rozetten. Boven de nis zijn aan weerszijden klassieke scenes en Korinthische pilasters geplaatst. In hoofdopzet lijkt deze zaal hiermee op de stuczaal van Paleis Soestdijk, een paar jaar eerder ontworpen.

In 1825 werd Van der Straeten opgevolgd door Tieleman Suys als architect van koning Willem I.[118] Suys werkte aan het Kroonprinselijk paleis totdat deze voltooid was.[119] Suys kon weinig aanpassen, omdat zijn voorganger het paleis al grotendeels voltooit had. Aanpassingen van zijn hand aan het exterieur waren twee kleine traveeën en kleine eenvoudige details aan de gevels.[120] Het interieur van het paleis was ook voltooid, hierom werd de bestaande indeling behouden en focuste Suys zich op de aankleding en inrichting.[121]

Suys drukte zijn stempel in het paleis door zijn materiaalgebruik. Hij gebruikte tropische houtsoorten voor vloeren en marmer voor schoorsteenmantels en wanden.[122] Dit zien we ook terug in de Marmeren zaal *(afbeelding 18)*. De Marmeren zaal heeft een cassetteplafond met goudomrande rozetten. Het lijstwerk onder het cassetteplafond is ook gedecoreerd met gouden rozetten en hieronder zijn de wanden bekleed met groen marmer. De parketvloer heeft een geometrisch motief dat benadrukt wordt door de verschillende houtsoorten. Verder wordt een deel van het cassetteplafond ondersteund door vier Korinthische zuilen, die met goud zijn afgewerkt.

In 1828 namen Anna en haar man het Kroonprinselijk paleis in gebruik.[123] In de vertrekken kwam rijk gedecoreerd (Empire-)meubilair te staan en de schilderijenverzameling van het echtpaar kreeg een plek.[124] Door inzet van haar meubeluitzet en geschenken van haar familie, slaagde Anna erin om een stukje Rusland te ervaren in Brussel, zeker in combinatie met het rijke materiaalgebruik van de vaste interieurelementen.

Een van de objecten met een Russische oorsprong was haar toiletspiegel *(afbeelding 19)*. Deze mahoniehouten toiletspiegel stond in de slaapkamer van Anna en was afkomstig uit ~~de~~ haar meubeluitzet.[125] Deze monumentale vrijstaande spiegel onderscheidde zich van andere psyché door zijn formaat en de naar voren springende piëdestals die dienden als bergruimte en zorgden voor

[118] Hasquin, Strauven 2010, 86.
[119] Paarlberg, Slechte 2014, 142; Hasquin, Strauven 2010, 88.
[120] Hasquin, Strauven 2010, 86.
[121] Hasquin, Strauven 2010, 88.
[122] Hasquin, Strauven 2010, 90.
[123] Paarlberg, Slechte 2014, 142.
[124] Paarlberg, Slechte 2014, 129.
[125] Renting 2012, 295.

stabiliteit.[126] De omlijsting van de toiletspiegel is versierd met verguld bronzen strijdwagens en op de piëdestals staan twee kandelabers in de vorm van gevleugelde vrouwfiguren.[127] Een ander object dat afkomstig was uit Rusland, is een theeservies dat Anna van haar moeder had gekregen. Het vijfdelige verguld zilveren Empire theeservies *(afbeelding 20)* ontving Anna als cadeau voor de geboorte van haar tweede zoon Alexander.[128] Het dienblad staat op leeuwenpootjes en is aan de onderkant gegraveerd met een monogram.

Brussel bood Anna en haar man meer de kans te schitteren en er een luisterrijk hofleven op na te houden dan in Den Haag. Maar zij bleven slechts enkele jaren woonachtig in Brussel.[129] Door het uitbreken van de Belgische revolutie in 1830 moesten zij verplicht naar Den Haag verhuizen en werd – zoals we zagen – Paleis Kneuterdijk de plek waar veel van de Brusselse meubels terecht kwamen.[130]

3.5 Verandering en continuïteit in de Nederlandse paleizen na de komst van Anna Paulowna

Na de komst van Anna naar Nederland zijn er, zoals we zagen, verschillende veranderingen doorgevoerd in de paleizen waar zij verbleef met haar echtgenoot. Op hoofdlijnen kan per paleis worden aangegeven in welke mate er sprake is van continuïteit en verandering na de komst van Anna, waarbij ook een indruk kan worden verkregen van Anna's inbreng.

Paleis Soestdijk, Baarn.

Als we kijken naar Soestdijk zagen we aan het exterieur een grote verandering in de vorm van de toevoeging van de zijvleugels door De Greef. Het is mogelijk dat De Greef zich qua stijl heeft laten inspireren door Russische voorbeelden, zoals het Pavlovsk-paleis, voor deze uitbreiding.[131] Anderzijds is het ook mogelijk dat de vorm eerder bepaald is door andere voorbeelden en de heersende mode van de tijd. Op het terrein van Soestdijk vond in een latere periode wel één verandering plaats die

[126] Rem 2003, 52.
[127] Renting 2012, 295.
[128] Renting 2012, 349.
[129] Rem 2003, 19.
[130] Doorn 1974, 135.
[131] Paarlberg, Slechte 2014, 129, 130.

direct aan Anna te linken is. De wijziging van een van de jachthuisjes voor de kinderen in een Russische kapel, waar Anna haar Orthodoxe religie kon beoefenen.[132]

In het interieur van Soestdijk zien we verschillende veranderingen die door toedoen en op wens van Anna zijn doorgevoerd, al beperken deze zich merendeels tot losse interieurelementen. Een voorbeeld hiervan is haar Russische Empire meubeluitzet, die een plaats kreeg in de vertrekken van het paleis. Dit is een verandering die een directe relatie vormt met de afkomst van Anna, doordat deze afkomstig is van Russische manufacturen die werkzaam waren voor de tsaar.[133]

Met name na het overlijden van Willem II zien we dat Anna aanpassingen aanbrengt in Soestdijk. Zo verplaatst Anna haar privévertrekken, verandert zij het ameublement en combineert zij deze met geschenken van haar familie uit Rusland.[134] Hierdoor ontstaat er in de periode van circa 1850 tot het overlijden van Anna in 1865, een mengeling van Russisch Empire met eigentijdse stijlen in het interieur van Soestdijk.[135] De geschenken waren merendeels uitgevoerd in Russisch Empire en bestonden uit losse objecten en siervoorwerpen, zoals juwelenkisten, pendules en bureauaccessoires.[136]

Paleis Noordeinde, Den Haag.

Paleis Noordeinde is tijdens het verblijf van Anna in Nederland vrijwel hetzelfde gebleven en heeft in vergelijking met de andere paleizen de kleinste verandering doorgemaakt. Dit komt doordat Anna en Willem II hun voorkeur gaven aan paleis Kneuterdijk en paleis Noordeinde alleen werd gebruikt voor ontvangsten en de hofhouding.[137]

De grootste veranderingen waren de herinrichting van het interieur en de aankleding van de Japanse salon waarin withouten meubilair met zwarte roiro-lak afkomstig uit Nagasaki stond, zoals een etagèrekast, een laktafel en een ladekast.[138] De herinrichting bestond verder voornamelijk uit de toevoeging van meubilair uit Anna's meubeluitzet en siervoorwerpen uit Rusland.[139]

[132] Paleis Soestdijk 2020, 31.
[133] Renting 2012, 88, 89.
[134] Paarlberg, Slechte 2014, 157; Renting 2012, 305.
[135] Renting 2012, 305.
[136] Paarlberg, Slechte2014, 203, 206.
[137] Paarlberg, Slechte 2014, 143.
[138] Paarlberg, Slechte 2014, 155.
[139] Renting 2012, 287.

Paleis Kneuterdijk, Den Haag.

Omdat Anna en haar echtgenoot veel meer op paleis Kneuterdijk verbleven dan op paleis Noordeinde, zien we dat hier meer veranderingen zijn doorgevoerd. De aanpassingen aan het exterieur waren beperkt, maar zodanig dat deze beter paste bij het stijlbeeld.[140] Het paleis kreeg van binnen een geheel andere indeling en werd uitgebreid met diverse ruimtes. Zo kwam er bijvoorbeeld een Russische kapel, waar Anna haar Orthodoxe geloof kon uitoefenen. [141] Deze werd ingericht met een complete uitrusting voor de orthodoxe liturgie die door Anna's moeder was samengesteld. [142]

De uitbreidingen van Kneuterdijk na 1840 hadden niet zo zeer met de komst van Anna te maken, maar meer met het gedwongen vertrek uit Brussel. Na dit vertrek was er ruimte nodig om de kunstcollectie en de inboedel van het echtpaar onder te brengen. Hiervoor werd de Gotische zaal gebouwd. Dit bouwproject werd uitgevoerd naar ideeën van en onder leiding van Willem II.[143] Anna schijnt niet echt een rol te hebben gehad in het bouwproject van de Gotische zaal, maar zij liet wel neogotisch meubilair vervaardigen dat een plek kreeg in de zaal. [144]

In de Marmeren zaal zien we meer terug van Anna en haar Russische achtergrond. Daar waren Russische siervoorwerpen neergezet en stonden meubels uit Brussel in de stijl van het Russische Empire. Tevens stonden in de Witte zaal Empire meubels die afkomstig waren uit Anna haar meubeluitzet.[145]

Kroonprinselijk paleis, Brussel.

Het Kroonprinselijk paleis in Brussel is een ander verhaal vergeleken met de rest, omdat dit paleis geheel 'nieuw' voor het echtpaar gebouwd is. Het exterieur is uitgevoerd conform de mode van die tijd: een streng (neo-)classicisme dat aansluit op de Empire. Deze stijl was ook toonaangevend in het interieur. [146]

[140] Uljee 2011, 6, 16.
[141] Doorn 1974, 229.
[142] Koninklijke verzamelingen, z.d., geraadpleegd op 18 mei 2021, van https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/collectie-online/detail/d63866c2-7900-55f6-88ff-90d99d5f2612 .
[143] Doorn 1974, 148, 151.
[144] Paarlberg, Slechte 2014, 147.
[145] Paarlberg, Slechte 2014, 154, 218.
[146] Hasquin, Strauven 2010, 80.

De vertrekken van het Brusselse paleis waren rijker gedecoreerd dan in de paleizen in Den Haag en in Baarn het geval was en er was meer gebruik gemaakt van luxe materialen in de vaste interieurelementen. In diverse vertrekken in het Kroonprinselijk paleis, zien we dat wanden en of plafonds gedecoreerd worden met acanthusslingers in meanderend patroon, Korinthische pilasters, stuc reliëfs met Klassieke scenes, cassetten en vergulde rozetten. Het gebruik van luxe materialen komt tot uitdrukking in tropische houtsoorten voor vloeren en marmer voor wanden en schoorsteenmantels.[147]

Ook in Brussel kreeg de Russische meubeluitzet van Anna een plaatst in het interieur, evenals de geschenken die zij kreeg van haar familie uit Rusland.[148]

[147] Hasquin, Strauven 2010, 90.
[148] Renting 2012, 295.

4. Vergelijking, rol van objecten en (blijvende) sporen

In dit hoofdstuk volgt een vergelijking tussen Nederlandse paleizen na de komst van Anna naar Nederland en de paleizen uit haar jeugd in Rusland. Hiervoor wordt noodzakelijkerwijs het een-en-ander uit de vorige hoofdstukken herhaald en met elkaar in verband gebracht.

Hierna wordt de opvallende rol van meubels en losse objecten besproken en wordt ingegaan op de vraag hoe deze hebben bijgedragen aan de sporen die Anna achterliet in de Nederlandse paleizen.

4.1 Russische en Nederlandse paleizen: praal en soberheid

We zien dat na Anna's komst de We zien dat na Anna's komst de exterieurs en interieurs van de Nederlandse paleizen meegaan met de mode maar dat de Russische paleizen in vergelijking met die in Nederland het rijkst gedecoreerd zijn en blijven. Wel zijn óók sommige paleizen in Nederland aanmerkelijk uitgebreid of verbouwd, zoals Soestdijk en Kneuterdijk. Paleis Soestdijk is uitgebreid met twee zijvleugels en paleis Kneuterdijk werd ook grondig verbouwd: een Russische kapel werd speciaal voor Anna ingericht en het paleis werd later uitgebreid met de Gotische zaal. De gotische zaal van dit paleis was geen ‘Russisch’ element en geïnspireerd op een Engels voorbeeld, waardoor we kunnen zeggen dat Kneuterdijk gekenmerkt wordt door het samengaan van Empire en neogotiek, een stijl die geen directe relatie vormt met het Rusland van Anna’s jeugd.

Het “meeste” Rusland was terug te vinden in Brussel, in het Kroonprinselijk paleis. Dit komt niet zo zeer door het exterieur, want dat was meer ingetogen vergeleken met de Russische paleizen, maar door de decoratie van het interieur en de keuze in het materiaalgebruik van vaste interieurelementen. Het Kroonprinselijk paleis was het rijkst gedecoreerd en het meest royaal voorzien van luxe materialen, iets wat in Rusland gebruikelijk was. Door middel van een rijker gedecoreerd interieur, haar meubeluitzet en de geschenken van familie, lijkt Anna erin te zijn geslaagd om een stukje Rusland te creëren in Brussel. Het verlies van het paleis in Brussel moet alleen daarom al een gevoelige klap zijn geweest voor Anna.

Ondanks de poging een beetje Rusland naar de Nederlanden te brengen, bleven de verschillen tussen Nederland en Rusland groot. De Nederlandse paleizen waren en zijn ingetogener dan de Russische paleizen als we kijken naar decoratie en materiaalgebruik in het interieur en exterieur. Anna's Russische verlangen werd dan ook niet gestild door het uiterlijk van de Nederlandse paleizen, maar met losse objecten en geschenken die afkomstig waren uit Rusland.

4.2 De grote rol van meubilair en losse objecten

We kunnen dus concluderen dat de veranderingen in de Nederlandse paleizen, die een directe relatie hebben met de komst van Anna, zich grotendeels beperken tot meubilair en siervoorwerpen. We zien dat het Russisch Empire na de komst van Anna een plek krijgt in de paleisinterieurs, wat komt door Anna's meubeluitzet en de diverse geschenken die Anna van haar familie kreeg. Deze siervoorwerpen waren veelal gemaakt van luxe materialen, zoals malachiet. Hierdoor zien we een toename van luxe materialen in de Nederlandse paleisinterieurs.

Hieruit is op te maken dat de impact van de aanwezigheid van een Russische grootvorstin het minst groot was op de omvang en de exterieurs van de Nederlandse paleizen. De hierin doorgevoerde veranderingen hadden bovendien ook vrijwel nergens een directe relatie met de komst van Anna, misschien de halfronde colonnades van Soestdijk uitgezonderd, al is dan evenmin zeker. De twee Russische huiskapellen die aan paleis Soestdijk en paleis Kneuterdijk werden toegevoegd, hadden geen effect op het exterieur van het paleis en waren bescheiden van omvang.

Van Anna en Willem II kan gezegd worden dat zij belangstelling toonden voor de meubelkunst en zich bewust waren van vorstelijk decorum. De met zorg samengestelde meubeluitzet van Anna waarborgde de keizerlijke entourage van de tsarendochter. Na haar huwelijk en het vertrek naar een ander land met een klein hof, hielpen deze meubels Anna om haar bijzondere status uit te dragen. Door de combinatie van haar eigen aankopen en de meubeluitzet en geschenken uit haar moederland Rusland, schiep Anna een persoonlijk decor in Nederland en drukte zij haar Russische stempel door de toevoeging van objecten in de paleisinterieurs.

4.3 Russische sporen: verdwenen of gebleven?

Een deel van de paleizen werd na het overlijden van Willem II nog door Anna bewoond en werden na haar dood door haar kinderen gebruikt. Maar dit was niet altijd het geval; sommige paleizen zijn er niet meer of kennen inmiddels een totaal andere functie. Hierdoor zijn veel van de veranderingen die Anna doorvoerde en de sporen die zij achterliet verdwenen of uit beeld geraakt. Wat is er verdwenen, wat is er nog?

Anna en Willem II lieten hun paleis in Brussel achter in 1830 en in 1842 werd het paleis overgedragen aan de Belgische staat. Om deze redenen werd, zoals we zagen, het meubilair en de kunstcollectie overgebracht naar Nederland, waar deze een plek kreeg in Kneuterdijk. Omdat het meubilair en de

kunstvoorwerpen die van Anna waren overgebracht werden naar Kneuterdijk, zijn er geen duidelijke sporen van Anna meer zichtbaar in het voormalige Kroonprinselijke paleis. Hierna kende het paleis diverse functies en heeft het sinds 1971 zijn huidige naam, het Academiënpaleis.[149]

Het meubilair en de kunstcollectie uit Brussel kregen een plek in Paleis Kneuterdijk, maar na het overlijden van Willem II heeft Anna Kneuterdijk niet meer bewoond. Het paleis kwam in bezit van haar zoon, de latere Willem III, die er zijn zoon Willem liet wonen.[150] Na zijn overlijden werd het paleis inclusief inboedel verkocht. Om deze reden zijn de sporen die Anna heeft nagelaten in de vorm van losse interieurelementen, niet meer zichtbaar in het gebouw dat sinds 1983 dient als zetel voor de Raad van State.[151]

Na de dood van Willem II werden het meubilair en de kunstcollectie afkomstig uit Kneuterdijk, dat eerst in Brussel stond, ondergebracht in paleis Noordeinde.[152] Voorwerpen die eerst in Brussel stonden en later in paleis Kneuterdijk een plek kregen, zijn de Laat-Empire taboeretten die Anna heeft ingebracht *(afbeelding 34)*. Na het afbreken van de Marmeren zaal in Kneuterdijk, werden deze taboeretten overgeplaatst naar Noordeinde. .[153] Ook andere stukken zijn nog steeds te bewonderen in Noordeinde, zoals een portret van Anna uit 1830, geschilderd door Jean-Baptiste van der Hulst *(afbeelding 37)*. Het portret was oorspronkelijk bedoeld voor het paleis in Brussel en behoort tot een serie van vijf, waarop de kinderen, schoondochters en kleindochter van Willem I zijn afgebeeld, waaronder Anna *(afbeelding 38)*.[154] Na de dood van Anna bleef Noordeinde in handen van de Koninklijke familie. Tijdens schilderwerkzaamheden in 1948 werd een deel van het paleis door een brand aangetast. Na grondige restauraties was in 1978 Noordeinde gereed als werkpaleis voor de Koninklijke familie, wat tot op heden nog steeds de functie van Noordeinde is.[155] In het paleis werden toen ook meubels en kunstvoorwerpen van Anna en Willem II (opnieuw) opgesteld, zoals een malachieten tafel in de vestibule.

Anna verbleef na de dood van haar echtgenoot voornamelijk in Soestdijk, dit deed zij tot haar overlijden in 1865. Hierna kwam het paleis in bezit van haar zonen.[156] Vanaf 1893 kwam Soestdijk in

[149] Hasquin, Strauven 2010, 95, 98, 100.
[150] Bouman 1966, 127.
[151] Uljee 2011, 17, 19.
[152] Renting 2012, 287.
[153] Paarlberg, Slechte 295.
[154]Koninklijke Verzamelingen, z.d., geraadpleegd op 25 mei 2021, van https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/mediabank/detail/88ececcb-d409-525c-97c4-46cdba82b2ba/media/8d32ff10-0d05-dbf4-e691-63d69a08f3bd?mode=detail&view=gallery&q=anna%20paulowna&rows=1&page=50
[155] Monumentenzorg Den Haag, z.d., geraadpleegd op 25 mei 2021, van https://www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/noordeinde-68
[156] Doorn 1974, 271.

handen van Koningin Emma en zij moderniseerde het paleis. Ook haar dochter Juliana liet Soestdijk in 1937 grondig verbouwen om het gereed te maken voor permanente bewoning. Om deze redenen zijn de veranderingen die Anna door had gevoerd in de indeling van de vertrekken, grotendeels verdwenen.[157] Toch zien we in Soestdijk nog wel sporen terug van Anna, bijvoorbeeld in de Leuvenzaal en de Stuczaal. In de Leuvenzaal is, naast de schouw met spiegel, een portret te bewonderen van Anna. Op de schouw staat een verguld beeld met een voet van malachiet, die afkomstig is uit de meubeluitzet van Anna *(afbeelding 39)*. In de Stuczaal is op de wand een decoratie van stucwerk geplaatst, met een portret en profil van Anna met daar omheen een vergulde krans en kroon *(afbeelding 40)*. Op Soestdijk waren lange tijd diverse objecten te vinden die van Anna zijn geweest en die een Russische oorsprong hebben, zoals siervoorwerpen van porselein of malachiet. Een ander voorbeeld hiervan is het Guriev-servies dat afkomstig is uit de bruidsschat van Anna en dat zijn plek vond in Soestdijk *(afbeelding 41)*.[158] Het servies had jaren een museale functie, maar prinses Beatrix liet het tijdens een staatsbezoek in 2005 gebruiken voor een ontbijt met de president van Rusland. Paleis Soestdijk werd in 1970 gekocht door de Nederlandse Staat en werd in 2006 deels opengesteld voor publiek. Enkele jaren geleden is Soestdijk verkocht aan de Meyer Bergman erfgoed groep, die bezig is met de renovatie om het paleis gereed te maken voor bijenkomsten en ontvangsten.[159]

Een groot deel van de Russische sporen die Anna kon nalaten, is dus weggevaagd door de verandering in functie van de paleizen en aanpassingen door latere bewoners. Een andere reden is het overlijden van Willem II in 1849. Het echtpaar had schulden opgebouwd door hun luxe levensstijl en voorliefde voor meubelkunst. Om deze reden was de familie gedwongen de kunstcollectie te veilen en raakte zij vele topstukken kwijt. Niet de gehele collectie van Anna en Willem II werd geveild, een deel is terug te vinden in de Hermitage in Rusland, een ander deel werd overdragen aan hun kinderen.[160] Ook zien we dat delen van het meubilair, diverse Russische sier- en gebruiksvoorwerpen die van Anna waren, worden overgedragen aan haar kinderen. Hierdoor blijven sommige (Russische) sporen die Anna na liet, in de Koninklijke familie en worden deze in sommige gevallen nog gebruikt. Enkele objecten vinden we terug in de Russisch-Orthodoxe kerk van Maria Magdalena te Den Haag, in de Koninklijke Verzamelingen en in het Amsterdams Museum.[161]

Hieruit blijkt dat de sporen die Anna heeft nagelaten in de Nederlandse paleizen vooral gevormd worden door haar meubeluitzet en Russische objecten. Doordat de objecten in de Koninklijke familie

[157] Paleis Soestdijk 2020, 17, 18.
[158] Paarlberg, Slechte 2014, 188.
[159] Paleis Soestdijk 2020, 21.
[160] Paarlberg, Slechte 2014, 113, 115.
[161] Paarlberg, Slechte 2014, 113; Renting 2012, 89.

bleven maakten deze lange tijd onderdeel uit van sommige paleisinterieurs. Vaak bleven ze echter niet op hun originele plek door wisseling van bewoners en aanpassingen in de interieurs. Een deel van Anna's objecten maakt echter nog altijd deel uit van de Koninklijke verzamelingen of kennen hun plek in het archief.

III. Conclusie, reflectie en aanbeveling

In deze conclusie probeer ik een antwoord te geven op de hoofdvraag die in de inleiding is gesteld; '*Op welke wijze heeft de komst van Anna Paulowna bijgedragen aan de veranderingen in de Nederlandse paleizen in de eerste helft van de negentiende eeuw?'.* Ik besluit dit hoofdstuk met een reflectie op mijn onderzoek en sluit af met suggesties voor vervolgonderzoek.

Anders dan in Rusland, was de Nederlandse monarchie nog erg jong en kende deze geen lange traditie van vorstenhuizen toen de Russische tsarendochter Anna met de Nederlandse kroonprins Willem trouwde. Immers pas na het congres van Wenen en het aanstellen van Willem I als koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1815, spreken we van de Oranje-Nassau dynastie. Anna kwam uit een andere traditie: haar familie was een gevestigd vorstenhuis met ver teruggaande dynastieke lijnen.

Het huwelijk tussen Anna en Willem werd in 1816 gesloten in Rusland en na de huwelijksvoltrekking vertrok het pasgehuwde echtpaar naar Nederland. Anna kwam in heel andere sfeer terecht dan zij gewend was vanuit Rusland. Het Nederlandse hofleven stond letterlijk nog in de kinderschoenen en in het uiterlijk verschilden de Russische en Nederlandse paleizen van elkaar als dag en nacht. Waar de paleizen in Rusland immens waren en rijk gedecoreerd, was het in Nederland soberheid troef. De Nederlandse paleizen, vaak van oorsprong niet als paleis bedoeld, waren veel kleiner en ingetogener. Om deze verschillen te beperken en haar heimwee naar haar Vaderland te stillen, probeerde Anna Rusland naar Nederland te brengen. Met name in Brussel, waar het Kroonprinselijk paleis voor het echtpaar gebouwd was, was dat Rusland het beste terug te vinden. Maar ook in de andere paleizen bracht Anna haar geliefde Rusland naar Nederland door middel van haar meubeluitzet, Russische siervoorwerpen en geschenken die zij kreeg van haar familie. Deze objecten kregen een plek in de Nederlandse paleizen waar zij woonachtig was met haar echtgenoot.

Alleen het kroonprinselijk paleis in Brussel werd geheel nieuwgebouwd voor Anna en Willem II. De andere Nederlandse paleizen ondergingen veranderingen, maar waren niet altijd heel ingrijpend. De veranderingen in het exterieur bleven vaak beperkt tot aanbouwen en de aanpassingen van gevels naar het heersende stijlbeeld. Deze veranderingen aan het exterieur hadden geen directe relatie met de Russische herkomst van Anna.

In het interieur zijn meer veranderingen aan te wijzen die een directe relatie hadden met de afkomst van Anna, zij drukte dus haar Russische stempel met name in het interieur door middel van de toevoeging van haar eigen interieurelementen.

Na het overlijden van Willem II in 1849 bleef een deel van de paleizen in handen van Anna, maar bleef zij ook zitten met een grote schuld. Om dit te verhelpen werd een groot deel van de kunstcollectie geveild, ondergebracht in de Hermitage of overgedragen aan haar kinderen. Onder andere hierdoor zijn vele sporen van Anna uitgewist, maar ook doordat de paleizen waar zij woonachtig was diverse bewoners en of functies hebben gekend.

Anna, die gewend was aan rijk gedecoreerde paleizen kwam in Nederland terecht in een sobere bedoening. Dat probeerde zij met aanpassingen in het interieur en vooral ook door toevoeging van objecten te compenseren. Zij kon daarmee eveneens haar verlangen naar Rusland stillen. Ondanks dat de objecten hun Russische sporen nalieten, hebben deze nu vaak slechts een museale functie. In de Nederlandse paleizen zijn weinig Russische sporen zichtbaar en is de herinnering aan Anna Paulowna zo goed als weggevaagd.

Korte reflectie

Met dit onderzoek heb ik een andere kant willen laten zien van Anna's verblijf in Nederland en een duidelijker antwoord willen geven op de vraag in hoeverre zij heeft gezorgd voor (blijvende) veranderingen in de Nederlandse paleizen. In de literatuur wordt veelal gesuggereerd dat Anna's komst van grote invloed is geweest op de Nederlandse paleizen. Dit onderzoek toont echter aan dat dit beeld van Anna niet geheel juist is: zij had geen grote blijvende invloed in de veranderingen van de Nederlandse paleizen. De veranderingen die een directe relatie met Anna’s komst naar Nederland hebben bleven veelal beperkt tot de toevoeging van losse interieurelementen die uit Rusland kwamen. De herinnering aan Anna Paulowna en haar verblijf in Nederland, is vooral gekoppeld aan de objecten die zij nagelaten heeft.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek belichtte een andere kant van Anna's Nederlandse verhaal, dat nog diverse mogelijkheden voor vervolgonderzoek biedt:

Dit onderzoek focuste zich op de grote lijnen en op enkele paleizen waar Anna woonachtig is geweest, niet alle huizen waar ze verbleef konden worden behandeld. Een mogelijkheid is om alle huizen waar Anna verbleef nader te onderzoeken, of de huizen die in dit onderzoek niet behandeld zijn, zoals

Buitenrust en Zorgvliet. Het is ook mogelijk meer aandacht te besteden aan de Russische sporen die Anna achtergelaten heeft en te achterhalen waarom sommige van haar objecten wel in de paleisinterieurs zijn behouden en anderen elders liggen opgeslagen. Het is bovendien mogelijk om uitsluitend naar het interieur of het exterieur te kijken van de paleizen in plaats van een combinatie, wat in dit onderzoek expliciet wel is gedaan. Daarnaast is het wellicht de moeite waard één paleis uit te lichten en deze zeer uitvoerig en in detail te behandelen. Indien hiervoor wordt gekozen, moet men zich er natuurlijk wel van bewust zijn dat het beeld dan mogelijk minder representatief is.

IV. Geraadpleegde literatuur

J.J. Bouman, *op en om Oranjes troon: Ons vorstenhuis in de 19e en 20e eeuw,* Zaltbommel 1966.

J. Doorn, *Rusland en Oranje: Tragiek en glorie van overgrootmoeder Anna Paulowna,* Zaltbommel 1974.

T. M. Eliëns, A. J. Van Scherpenzeel, *Koninklijk goedgekeurd: Horrix en Mutters, twee Haagse meubelfabrikanten,* Den Haag 2010.

W. Fock, *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900,* Zwolle 2001.

P.J. Goetghebuer, *Choix des monuments: édifices et maisons les plus remarquables du royaume des Pays-Bas*, Gent 1827.

GMZ Pavlovsk, 'Pavlovsk-paleis', officiële site van het museum, http://www.pavlovskmuseum.ru/about/palace/ (Geraadpleegd op 2 januari 2021).

H. Hasquin, F. Strauven, *Aedes Academiarum: De Academiën en hun Paleis,* Tielt 2010.

Het Koninklijk Huis, 'Paleis Noordiende', officiële website over (de leden van) Koninklijk Huis, z.d., https://www.koninklijkhuis.nl/onderwerpen/paleis-noordeinde (Geraadpleegd op 22 december 2020).

L. Hughes, *The Romanovs: Ruling Russia, 1613-1917,* Londen 2008.

S.W. Jackman, *Romanov relaties: de privé-correspondentie van de tsaren Alexander I, Nicolaas I en de grootvorsten Constantijn en Michael met hun zuster koningin Anna Paulowna, 1871-1855,* Baarn 1987.

J.J. Jehee, *Resultaten van het bouwkundig historisch onderzoek van paleis Noordeinde te Den Haag,* Zeist 1985.

P. Keenan, *ST Petersburg and the Russian Court: 1703-1761,* Londen 2013.

J. Margadant, *Onze koninklijke paleizen: Het Loo, 't Huis ten Bosch, Paleis te Amsterdam, Paleis in 't Noordeinde, Soestdijk,* Haarlem 1898.

S. Massie, *Pavlovsk: The Life of a Russian Palace,* Maine 1990.

T. Morren, *Zorgvliet, Buitenrust en Rustenburg,* Amsterdam 1904.

A. Orloff, *Saint-Petersbourg- l'architecture des tsars,* Parijs 1995.

S. Paarlberg, H. Slechte (red.), *WIllem II: De koning en de kunst,* Zwolle 2014.

Paleis Soestdijk, '"Paleis Soestdijk": een iconisch monument in transitie', *Made by Holland*, Schiedam 2020.

O. Petrova, *Gatchina Palace*, Sint-Petersburg 2007.

A. Puntusova, 'Gatchina door de eeuwen heen', online versie tijdschrift, Historisch tijdschrift, 2004, http://history-gatchina.ru/ (Geraadpleegd op 2 januari 2021).

P. Rem, 'Anna Paulowna, Kleurrijke koningin', Blog, Paleis het Loo, 2016, https://www.paleishetloo.nl/blog/anna-paulowna/ (Geraadpleegd op 30 maart 2020).

P. Rem, *Hofmeubilair: Negentiende-eeuwse meubelen uit de collectie van Paleis Het Loo,* Zwolle 2003.

A.D. Renting, *Paleis Het Loo: een koninklijk museum,* Apeldoorn 2012.

Rijksmuseum Amsterdam, '"De Lelijke Tijd": Pronkstukken van de Nederlandse interieurkunst 1838-1896', *Antiek,* 5, Zwolle 1995.

The State Museum Reserve in Pavlovsk, *The Pavlovsk Palace,* Sint-Petersburg, z.d.

M. Uljee, *Een rondleiding door Paleis Kneuterdijk,* Den Haag 2011.

J.M.W. van Voorst tot Voorst, *Tussen Biedermeier en Berlage: Meubel en Interieur in Nederland 1835-1895,* Amsterdam 1992.

A. Wood, *The Romanov empire, 1613-1917: Autocracy and opposition,* Londen 2007.

V. Lijst van afbeeldingen

Afbeelding 0

N*oordelijke gevel van het Gatchina-paleis,* 2017.

Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/Gatchina_Palace#/media/File:Vadimrazumov_copter_-_Gatchina_5.jpg, geraadpleegd op 28 mei 2021.

Afbeelding 1

E. Hau, *De Marmeren Eetzaal in het Gatchina-paleis*, 1880, aquarel.

Bron: Petrova, 2007, 9.

Afbeelding 2

E. Hau, *De Witte zaal in het Gatchina-paleis,* 1880, aquarel.

Bron: Petrova, 2007, 27.

Afbeelding 3

L. Premazzi, *De Karmozijnrode salon in het Gatchina-paleis,* 1872, aquarel.

Bron: Petrova, 2007, 13.

Afbeelding 4; exterieur Pavlovsk paleis

Het paleis Pavlovsk, 2011.

Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/Pavlovsk_Palace#/media/File:Pavlovsk100.jpg, geraadpleegd op 28 mei 2021.

Afbeelding 5

Ridderzaal in het Pavlovsk-paleis, z.d..

Bron: The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.

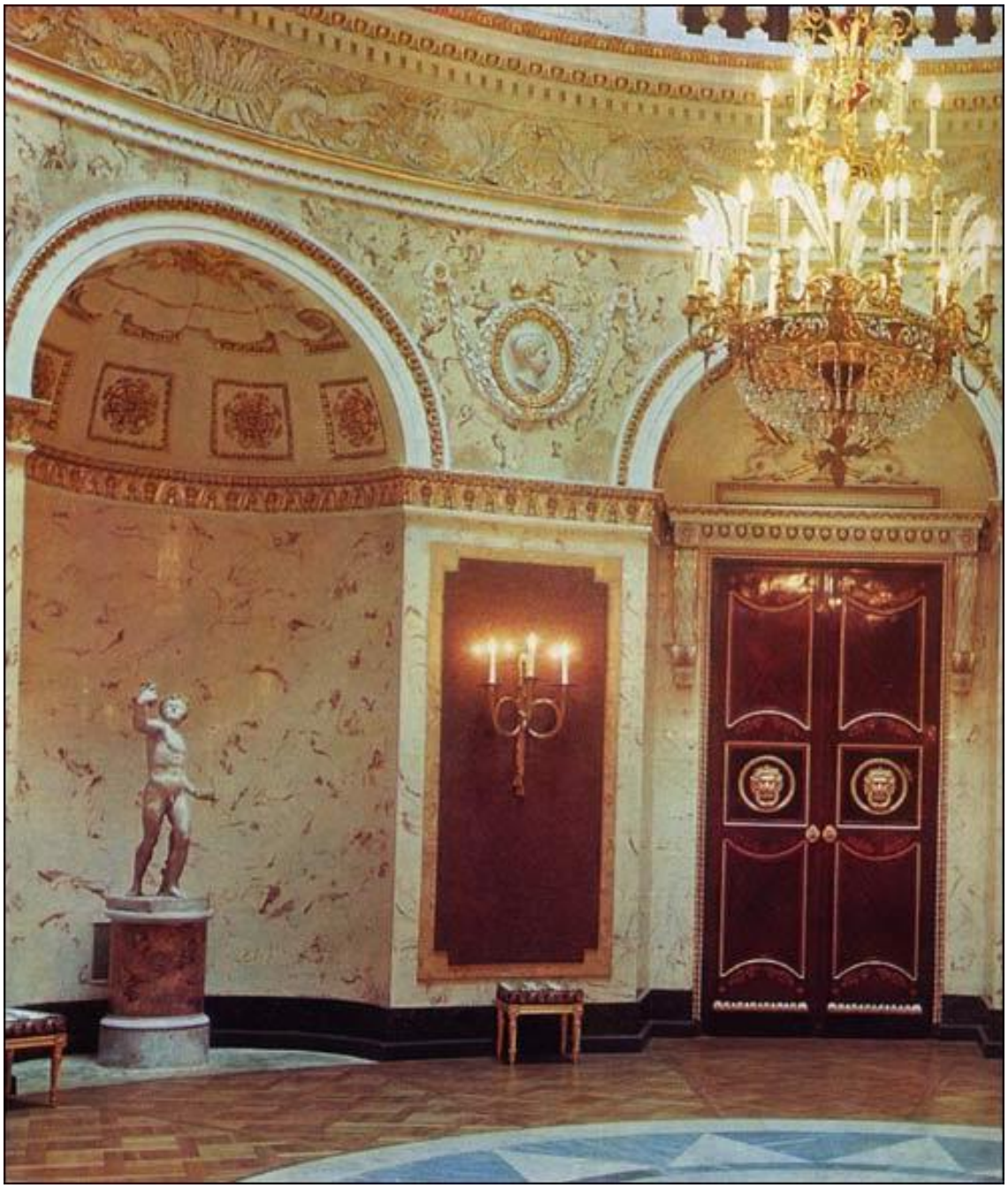
Afbeelding 6

Griekse zaal in het Pavlovsk-paleis, z.d..

Bron: The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.

Afbeelding 7

Italiaanse zaal in het Pavlovsk-paleis, z.d..

Bron: The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.

Afbeelding 8

A. Tyranov, *De grote kerk van het Winterpaleis in 1828,* 1828, olieverf op doek.

Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Church_of_the_Winter_Palace#/media/File:Palace_cathedral.jpg, geraadpleegd op 28 mei 2021.

Afbeelding 9

Naar P. van Loo*, Soestdijk in 1783,* gewassen pentekening op papier, particuliere collectie.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/00f093e0-1887-e9de-6751-affcefaf5508/media/9a5b834e-ab97-3f07-253c-11a58764490b?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=4&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

Afbeelding 10

Empire Slaapkamer, 1941.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/4b848d19-1a7e-75ec-5f64-83946067eab7/media/65bf703c-d3e5-196e-58df-5d4a6db79f75?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=64&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

Afbeelding 11

Anoniem, *Gezicht op het paleis,* 1814, lithografie, prent, 8,9 x 14,8 cm, collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/fb6a855e-5d43-aaf6-0709-dc28dcffe85d/media/a26a5bd0-62f4-f42f-86a7-7692576e9ceb?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=1&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Prenten%20en%20Oude%20Tekeningen%22&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

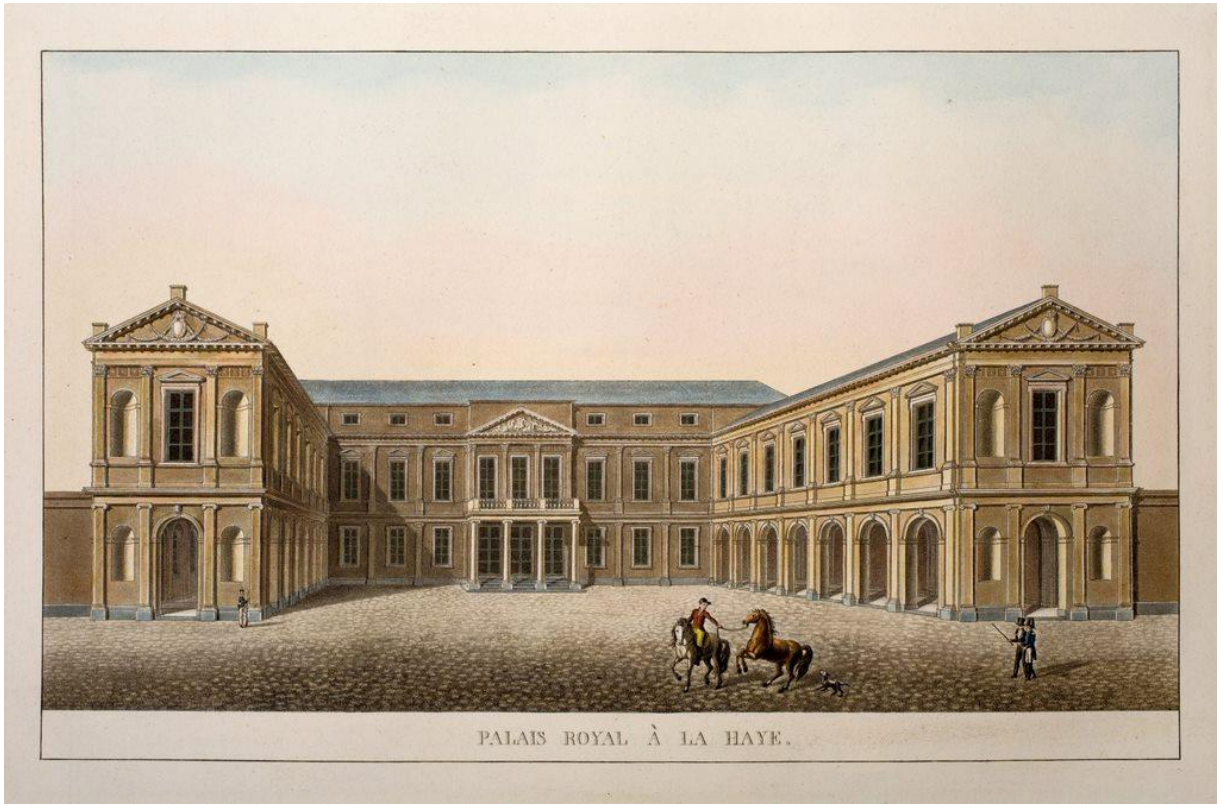
Afbeelding 12

Anoniem, *Voorgevel van Paleis Noordeinde/Het Oude Hof,* gravure, ca. 1690, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/3f961ac0-6f98-a8d0-f496-95f6baeecbcf/media/7d7c6cfe-c889-99d3-5c7e-f75a12b6c077?mode=detail&view=horizontal&q=paleis%20noordeinde&rows=1&page=373&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

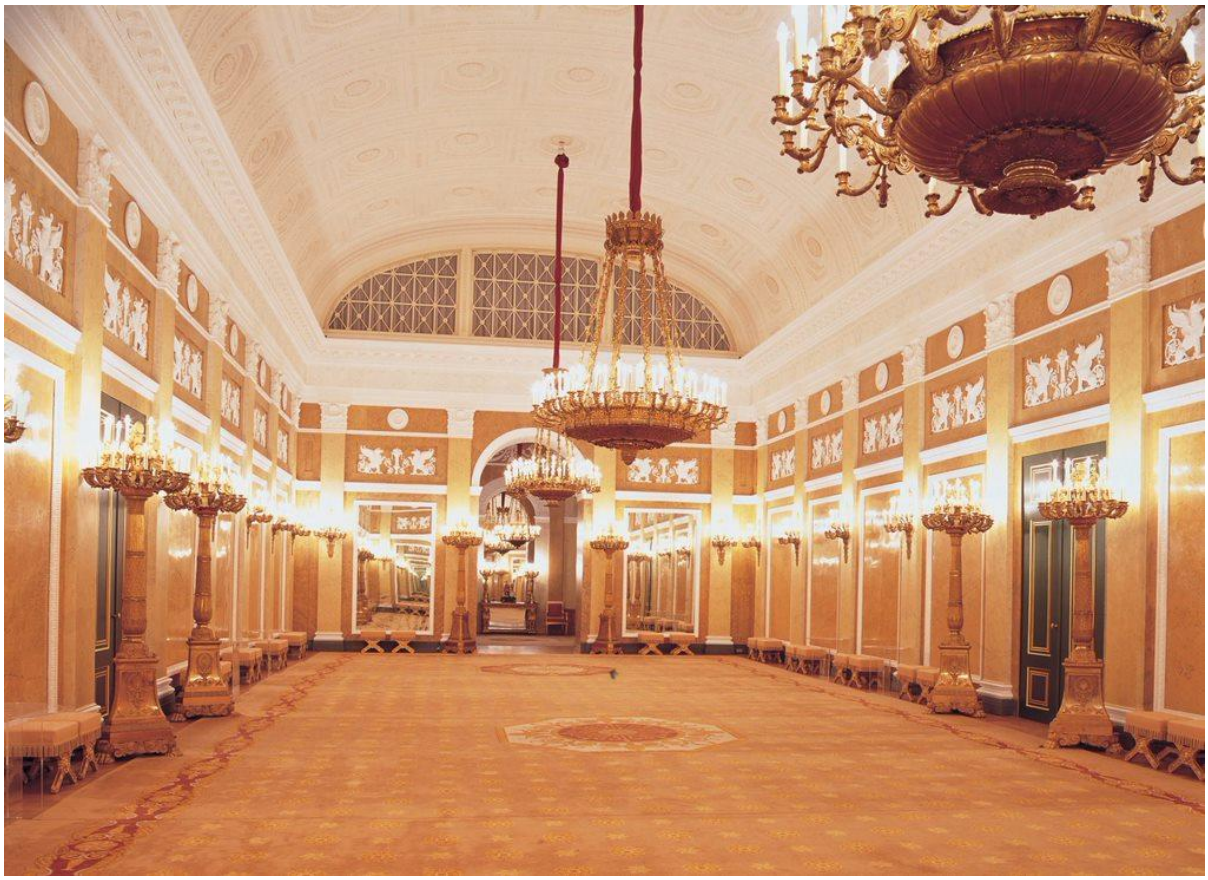
Afbeelding 13

Anoniem, *Voorgevel van Paleis Noordeinde,* gravure, 1825, collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/67f961bd-247b-7ad6-7837-ac013cfae8e0/media/e771c1d3-503a-fc9b-7251-edc8935974e4?mode=detail&view=horizontal&q=paleis%20noordeinde&rows=1&page=369&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

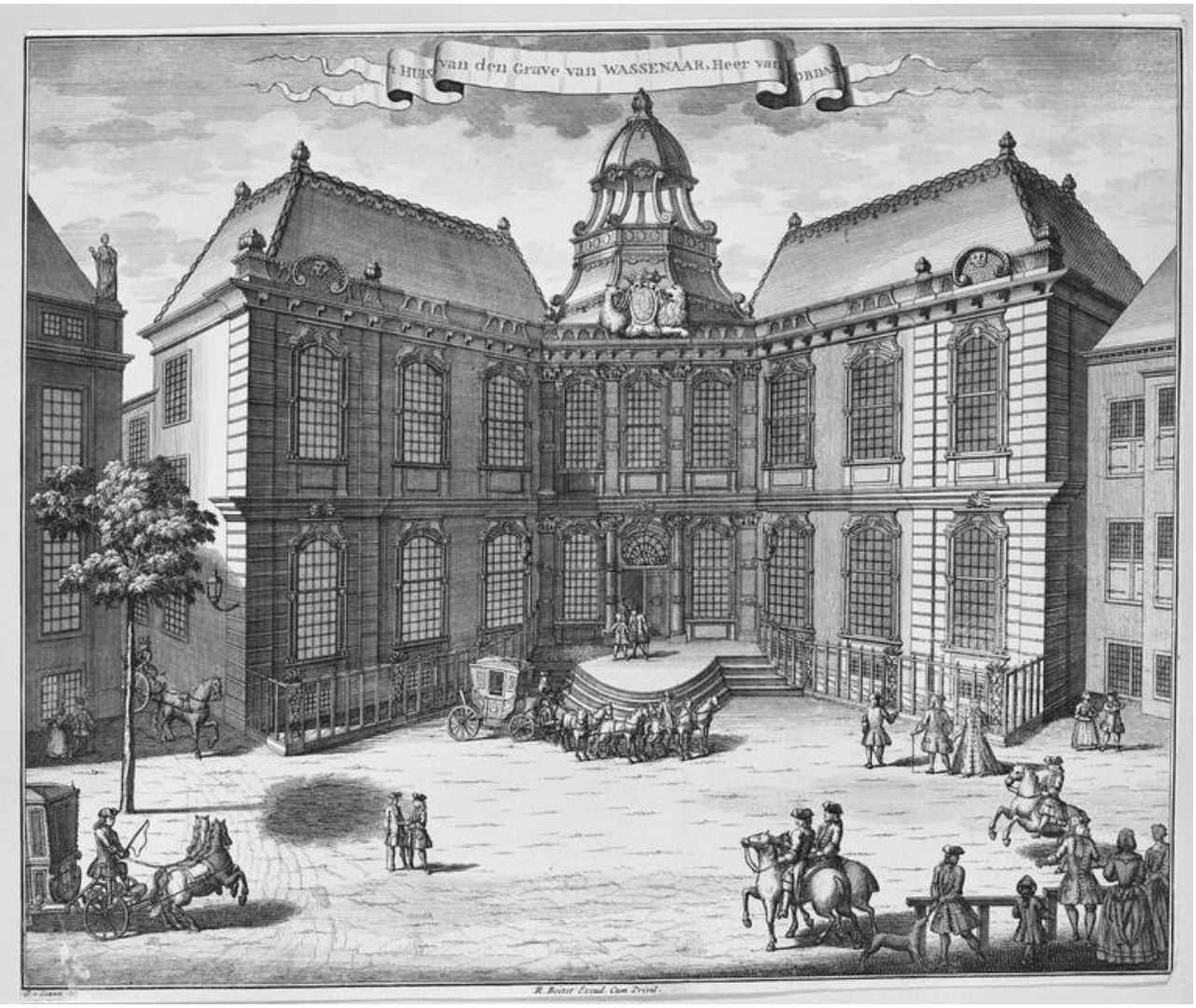
Afbeelding 14

De Grote balzaal van Paleis Noordeinde, 2001.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/bbaf002f-6378-f537-f549-0d88f103bbed/media/49ce1d52-6511-7121-7b8f-e130ef824c6e?mode=detail&view=horizontal&q=paleis%20noordeinde&rows=1&page=492&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

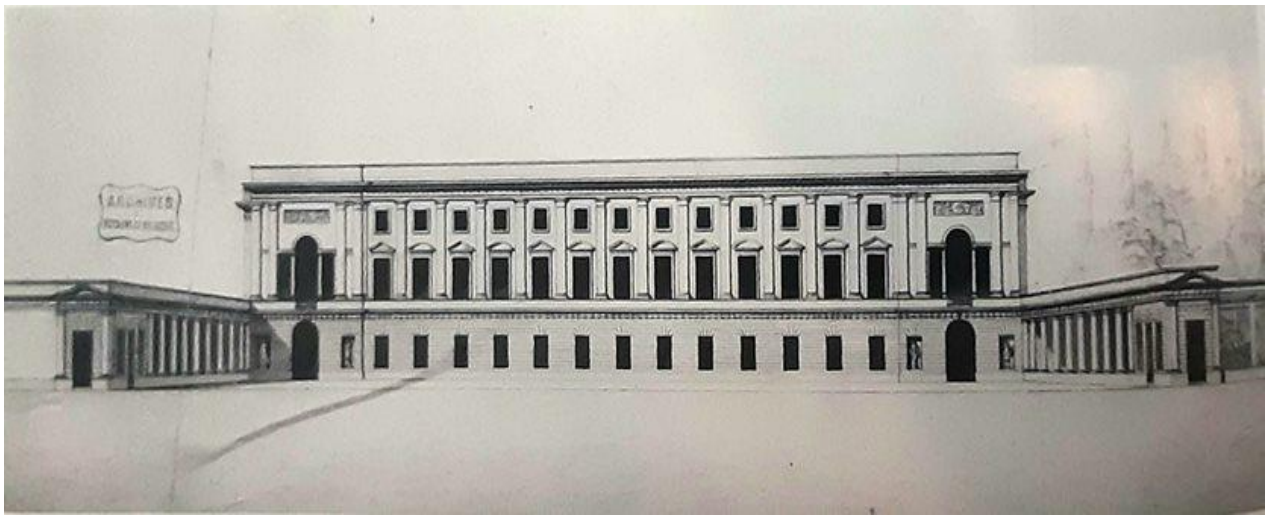
Afbeelding 15

R. Boitet, G. van Giessen, *Gezicht op het huis van de graad van Wassenaar/toekomstig Paleis Kneuterdijk,* z.d., prent, 27,8 x 33,7 cm.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/7298f4c6-0879-be6b-99a1-35cdd011fefb/media/f758310f-83d5-a239-517e-13eb28d57f7c?mode=detail&view=horizontal&q=kneuterdijk&rows=1&page=1&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Prenten%20en%20Oude%20Tekeningen%22&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

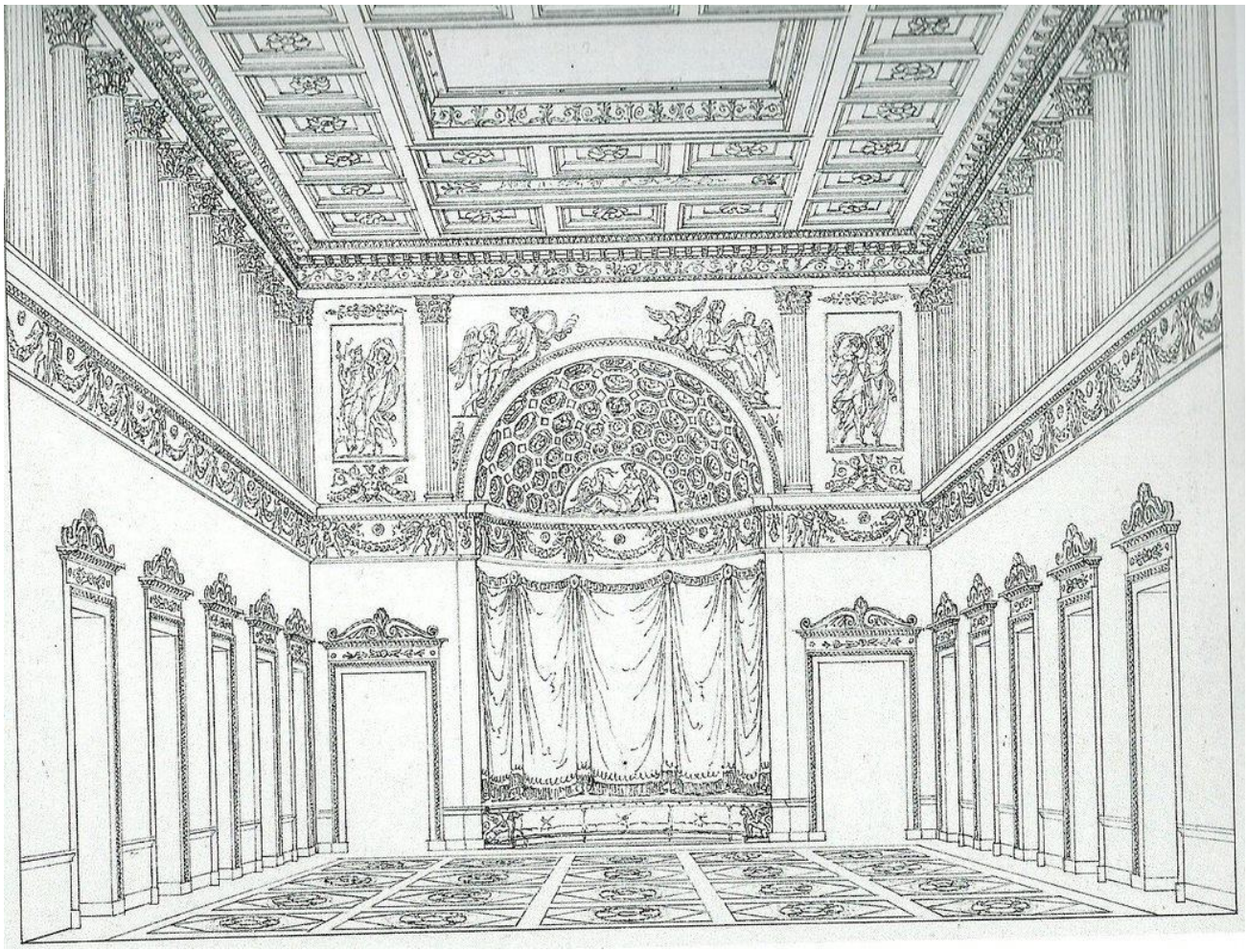
Afbeelding 16

C. Vander Straeten, *Paleis voor de Prins van Oranje, ontwerp I,* 1822, collectie Algemeen Rijksarchief, Brussel.

Bron: Hasquin, Strauven, 2010, 72.

Afbeelding 17

C. Vander Straeten, *Paleis voor de Prins van Oranje, ontwerp 2, perspectief grote feestzaal,* 1823, tekening, Koninklijk Huisarchief, Den Haag.

Bron: Hasquin, Strauven, 2010, 77.

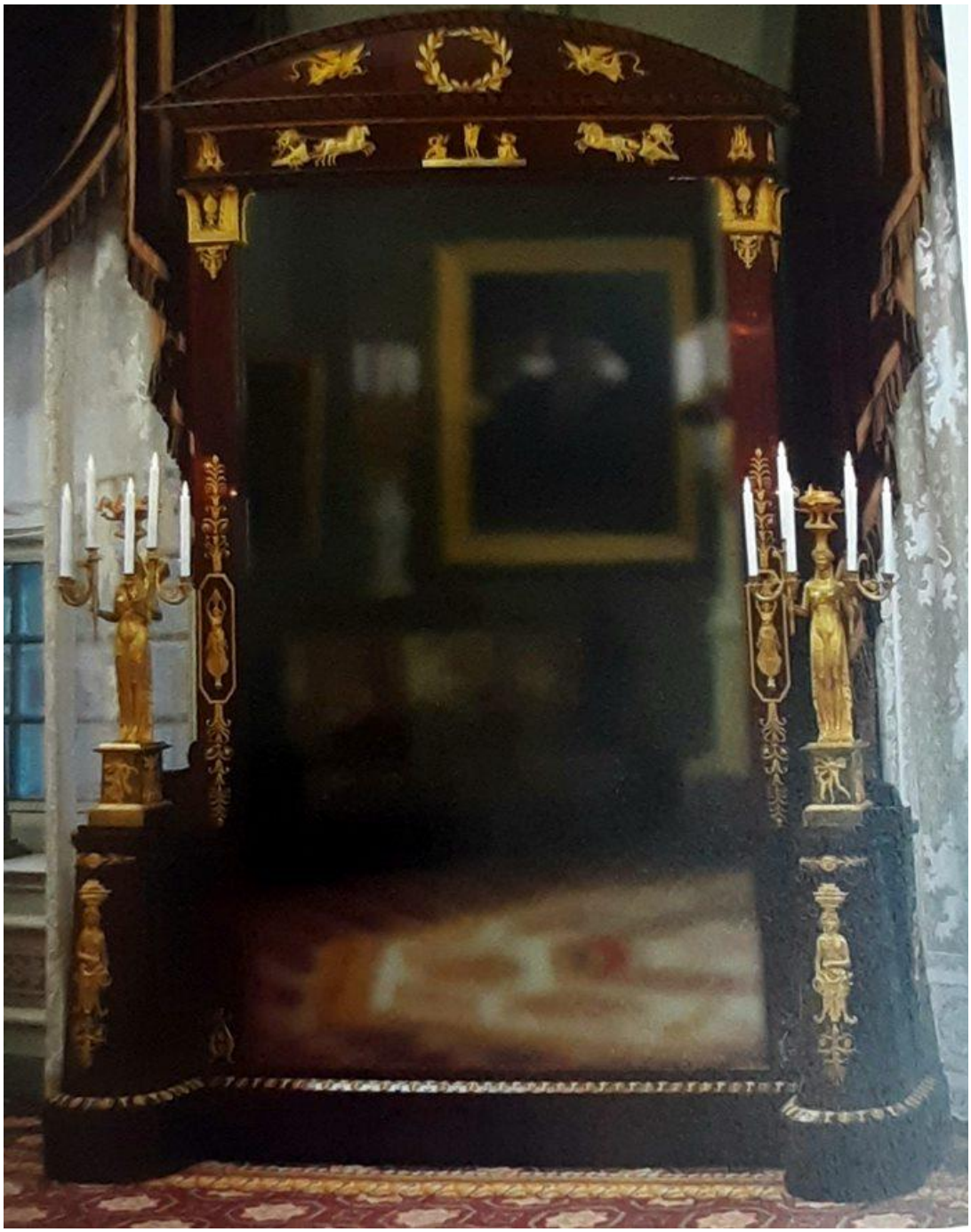
Afbeelding 18

Onbekend, *Marmeren zaal in het voormalige paleis van de Prins van Oranje in Brussel,* z.d..

Bron: Hasquin, Strauven, 2010, 91.

Afbeelding 19

H.D. Gambs, *Toiletspiegel met kandelabers*, 1815, Toiletspiegel: mahoniehout, naaldhout, verguld brons, spiegelglas (modern), zijde (modern), 335 x 250 x 76 cm; Kandelabers, verguld brons 94 x 44 38 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 146.

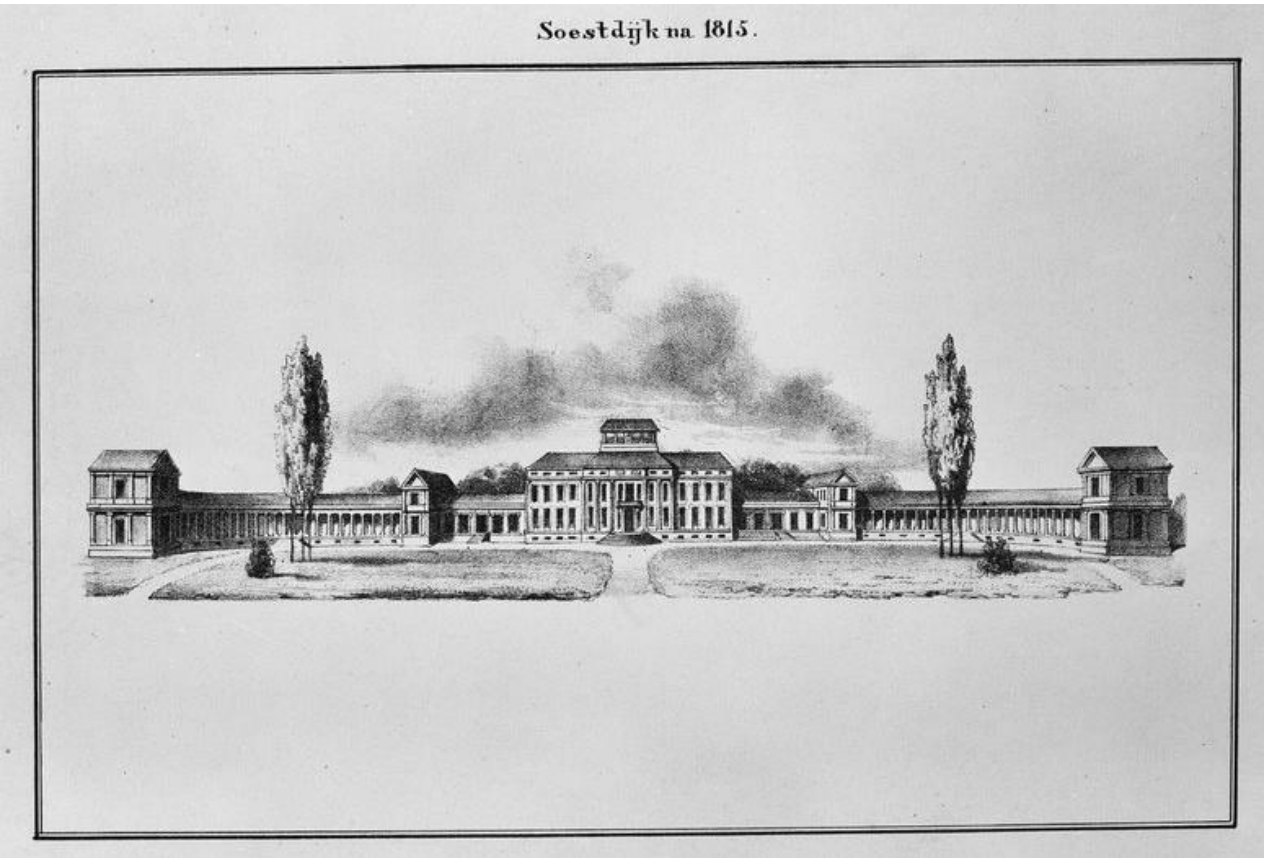
Afbeelding 20

J.G.A. Bompart, J.C. Schouten, *Theeserviesje,* 1818, 1841, zilverwerk, verguld zilver, ebbenhout, blad 4,5 x 32,8 x 24 cm; theepot 13 x 18 x 9 cm; suikerpot 14 x 10 x 9,6 cm; melkkan 15 x 8,5 x 6 cm; kopje 10 x 11 x 8,5 cm; schoteltje 1,5 x 12 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 205.

Afbeelding 21

Anoniem, *Gezicht op Paleis Soestdijk,* 1816, lithografie, 12,6 x 19,8 cm, collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/ffedd359-055a-fbf3-4a26-5997936aad2d/media/3ddb26f2-5028-5906-2a27-626caf2d9627?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=2&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Prenten%20en%20Oude%20Tekeningen%22&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

Afbeelding 22

D.W. Beckerman, A. Paulowna Koningin Der Nederlanden, *Ameublement met borduurwerk,* 1850-1852, Zwart gepolitoerd hout, zephirwol, zijde, floret, vloszijde, gaas, 1016,5 x 73 x 54 cm, Koninklijke verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 309.

Afbeelding 23

F.E. Liese, W. Smee, *Armstoel*, eikenhout, leer, 87 x 600 x 84 cm, collectie Museum Paleis Het Loo (bruikleen Intendance der Koninklijke Paleizen), Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 157.

Afbeelding 24

Meubelfabriek gebroeders Gambs, *Secretaire-console,* Rozenhout, cederhout, porselein, ivoor, messing, zijde, 131 x 66 x 32 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 306.

Afbeelding 25 a

Onbekend, *Kistje van Malachiet met gezichten op Sint-Petersburg,* 1824, malachiet, verguld brons, glas, spiegel, 11 x 30 x 22,5 cm, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 203.

Afbeelding 25 b

Onbekend, *Inktstel met malachieten voet,* ca. 1825, *Pendule van malachiet,* ca. 1825, malachiet, brons, porselein; inktstel 28 x 5,5 x 8,5 cm; pendule 24 x 15,5 x 9,5 cm, Stichting Twickel, Delden.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 206.

Afbeelding 26

Interieur Japanse zaal Paleis Noordeinde, z.d..

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/bb79f092-7ac1-9f05-6027-ac60e56e2d93/media/d584ddf7-e67d-574e-995b-f39a9fb1cbbc?mode=detail&view=horizontal&q=paleis%20noordeinde&rows=1&page=380&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 30 mei 2021.

Afbeelding 27 a

Onbekend, *Etagèrekast*, without, zwarte roiro-lak, parelmoer. Messing, 149 x 169 x 48,5 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 156.

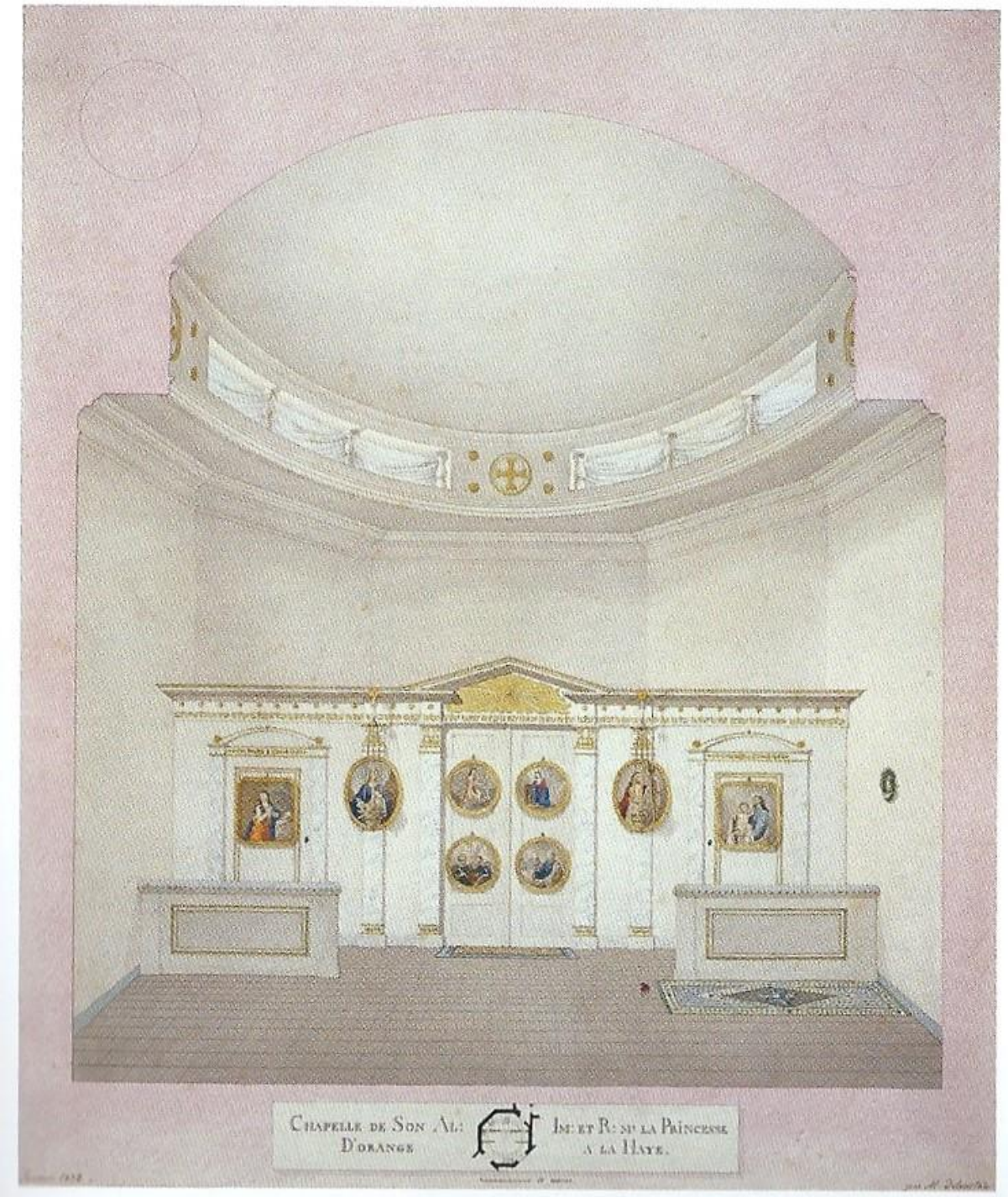
Afbeelding 27 b

Onbekend, *Laktafel, Japan*, 1825-1850, without, zwarte roiro-lak, parelmoer, zilver, 75,5 x 107 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Renting, 2012, 302.

Afbeelding 28

A.L. Deloustau, *Russische kapel in Paleis Kneuterdijk voor Prinses Anna Paulowna,* ca. 1840, gewassen pentekening, 53,7 x 44,5 cm, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 198.

Afbeelding 29

A.I. Ratkov, *Ritueel zoutvat uit de Russisch-orthodoxe kapel van Anna Paulowna,* ca. 1796, goud, email, 18,5 x diameter 9 cm, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 187.

Afbeelding 30

H. van Hove BZ., *Interieur van de Gotische Zaal gezien naar de wand met het orgel en roosvenster*, 1842-1843, aquarel, 49,6 x 46,3 cm, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 222.

Afbeelding 31

Stoomglasfabriek Petrus Regout & CO, Firma Trosseart-Roelants & Co, *Twee kandelabers*, 1842, geslepen kristalgals, glas (bollampen modern), verguld brons, 372 x diameter 150 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 293.

Afbeelding 32

C.H.B. Demarée, *Kast*, 1827, eikenhout, mahoniehout, glas, 281 x 237 x 59 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte, 2014, 148.

Afbeelding 33

A. Wijnantz, *Interieur van de Marmeren Zaal van Paleis Kneuterdijk*, 1850, aquarel, 32,4 x 40,3 cm, collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

Bron: Paarlberg, Slechte 2014, 153.

Afbeelding 34

Onbekend, *Taboeret*, verguld beukenhout, zijde, 48 x 48 x 42 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte 2014, 294.

Afbeelding 35

B.J. van Hove, *De Witte Zaal van Paleis Kneuterdijk*, 1850, aquarel, Klassik Stiftung Weimar, Weimar.

Bron: Paarlberg, Slechte 2014, 155.

Afbeelding 36

Onbekend, *Piëdestal met kandelaber,* ca. 1838, piëdestal: gezwart perenhout, vurenhout, eikenhout, brons, messing, schildpadhoorn, 141 x 61 x 32,5 cm, kandelaber: porselein, verguld brons, 120 x 50 x 50 cm, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Paarlberg, Slechte 2014, 218.

Afbeelding 37

J.B. van der Hulst, *Portret van Anna Paulowna,* 1830, olieverf op doek, 275 x 175 cm, Koninklijke Verzamelingen, Den Haag

Bron: https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/mediabank/detail/88ececcb-d409-525c-97c4-46cdba82b2ba/media/8d32ff10-0d05-dbf4-e691-63d69a08f3bd?mode=detail&view=gallery&q=anna%20paulowna&rows=1&page=48, geraadpleegd op 31 mei 2021.

Afbeelding 38

Spiegel- of galerijzaal in Paleis Noordeinde, 1941, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/c13a6a52-c934-3f22-7873-ad57aca61562/media/7bf3a3d2-b65d-5e83-daa5-137637f3035b?mode=detail&view=horizontal&q=galerijzaal&rows=1&page=1&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Foto%27s%20en%20dia%27s%22&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 31 mei 2021.

Afbeelding 39

Interieur van de Leuvenzaal in Paleis Soestdijk, 2006, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/d3b6f971-11eb-0dc7-e43a-b541b3bef2e8/media/3286959a-761a-6f4e-8440-e180c70cbba7?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=395&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Foto%27s%20en%20dia%27s%22&sort=order_s_objectnummer%20asc, geraadpleegd op 31 mei 2021.

Afbeelding 40

Detail van wand in de Stuczaal met stucwerk met portret en profil van Anna Paulowna, 2006, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/e7735829-a391-0a07-c186-f72da29f0eaa/media/6b86338b-c87e-7d2f-e846-49cfdef69a3b?mode=detail&view=horizontal&q=soestdijk&rows=1&page=299&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Foto%27s%20en%20dia%27s%22&sort=order_s_objectnummer%20asc&filterAction, geraadpleegd op 31 mei 2021.

Afbeelding 41

Keizerlijke porselein manufactuur, *Delen van het Russische 'Goerjev-servies' uit de bruidsschat van Anna Paulowna,* ca. 1816, porselein, diameter 24 cm (borden); 20,5 x diameter 25 cm (cachepot); 22,3 x diameter 15,2 cm (etagères), Koninklijke verzamelingen, Den Haag.

Bron: Paarlberg, Slechte 2014, 188.

Afbeelding 42

Firma Horrix, *Canapé,* ca. 1845, palissanderhout, bekleding van borduurwerk, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Van Voorst tot Voorst 1992, 159.

Afbeelding 43

Firma Horrix, *Stoel*, ca. 1845, palissanderhout, bekleding van borduurwerk, collectie Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bron: Eliëns, Van Scherpenzeel 2010, 21.

Afbeelding 44

J. Ebbenhorst, *De Witte Zaal van paleis Soestdijk met tafel, stoelen en voltaire (detail),* 1868, foto.

Bron: Van Voorst tot Voorst 1992, 215.

Afbeelding 45; Stuczaal Soestdijk

De Stuczaal van Paleis Soestdijk, 2006, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/92b97359-d2d7-34c3-42e5-97014f0b2906/media/6eb99dc1-548e-1e0b-bbe6-e21480e9a3ee?mode=detail&view=horizontal&q=stuczaal%20soestdijk&rows=1&page=20, geraadpleegd op 10 augustus 2021.

Afbeelding 46

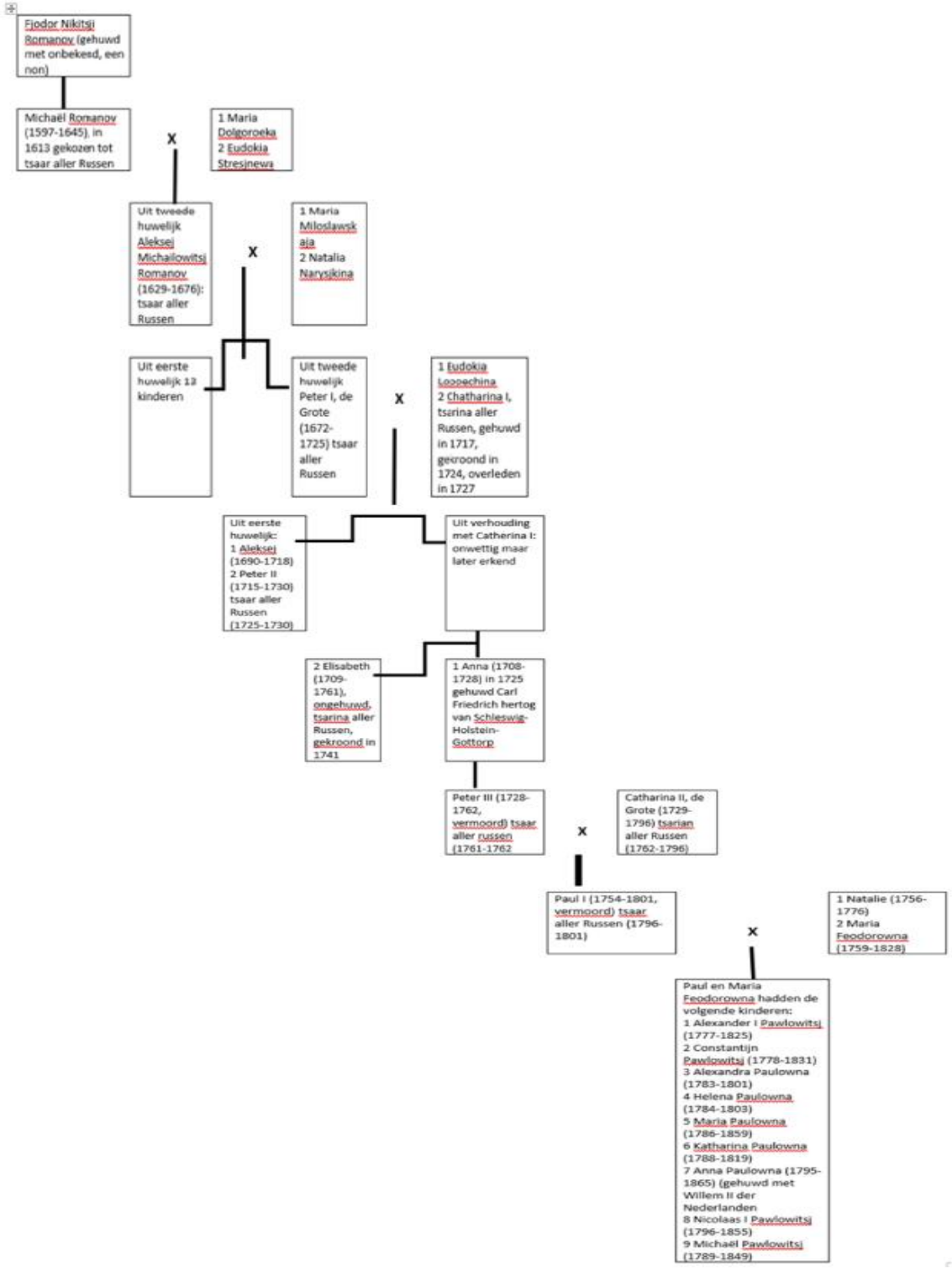

D*e Witte eetzaal van Paleis Soestdijk,* 2006, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bron: https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/70be99d6-71ea-9b71-4618-fdb388f00dfb/media/adf73bc2-6bc1-9ce8-6a8a-34cb380e3f99?mode=detail&view=horizontal&q=witte%20eetzaal%20soestdijk&rows=1&page=23, geraadpleegd op 10 augustus 2021.

VI. Bijlagen

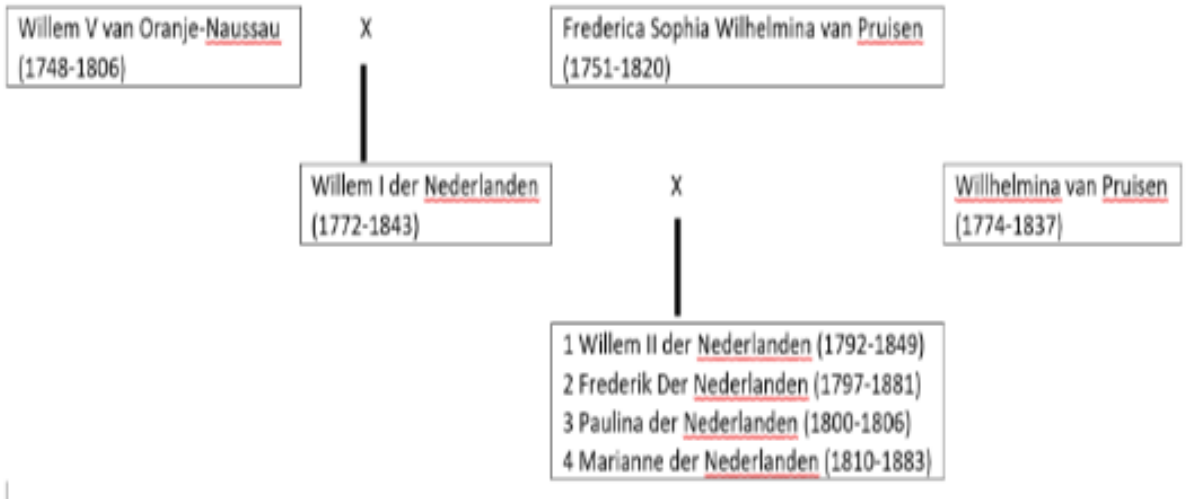
Bijlage 1

Stamboom Anna Paulowna.

Bron: Jackmann 1987, 231.

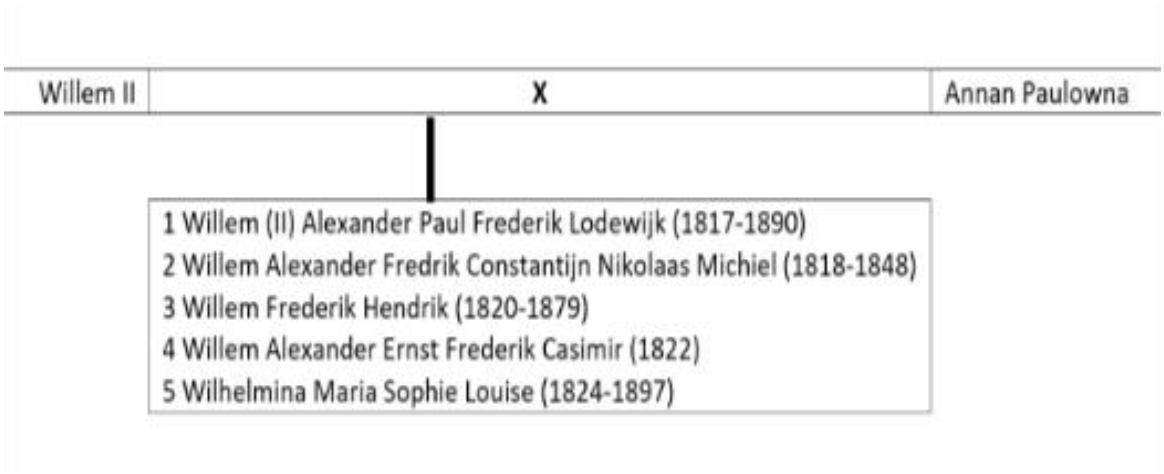
Bijlage 2

Stamboom Willem II.

Bron: Jackmann 1987, 231.

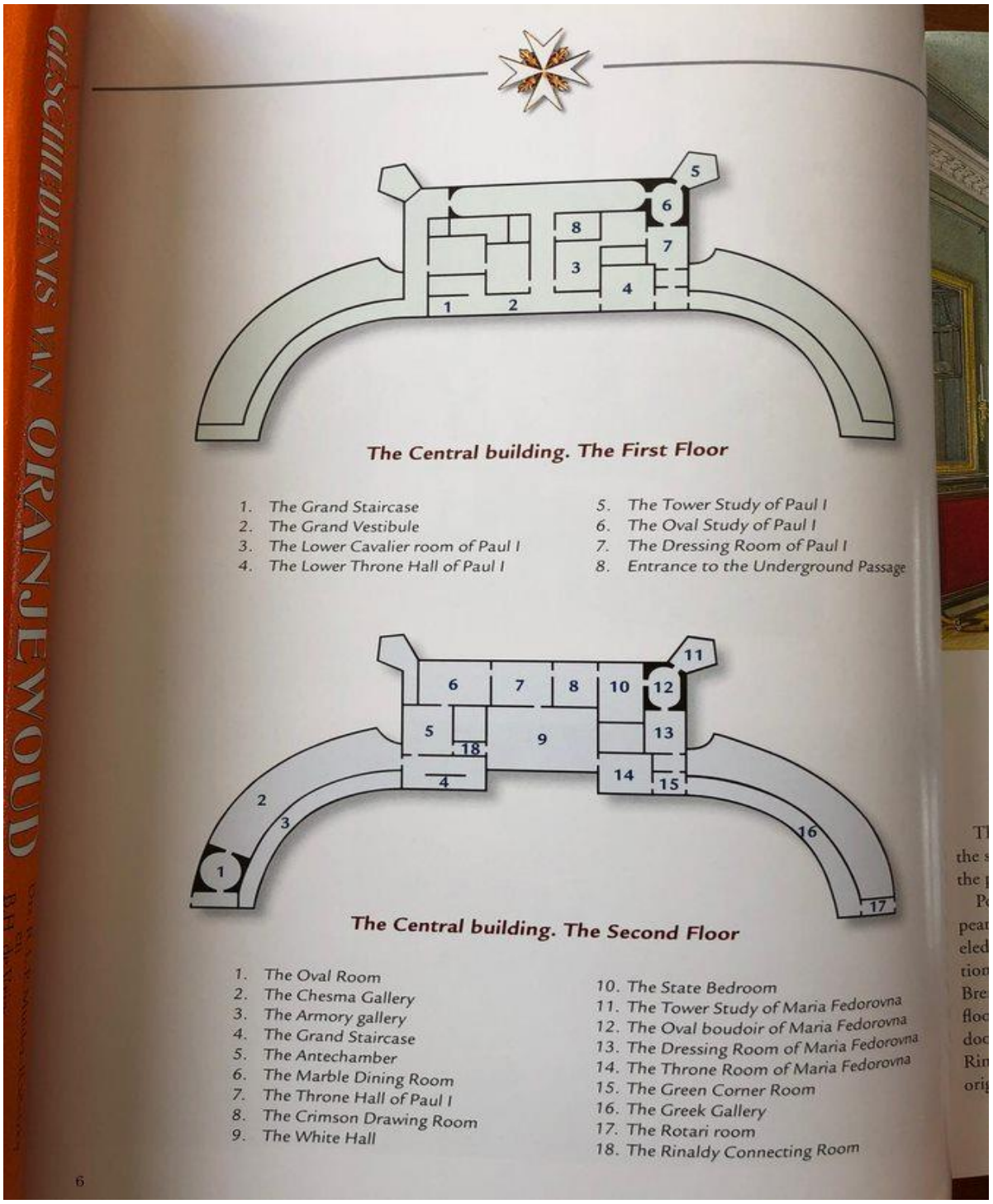
Bijlage 3

Kinderen Willem II en Anna Paulowna.

Bron: Jackmann 1987, 231.

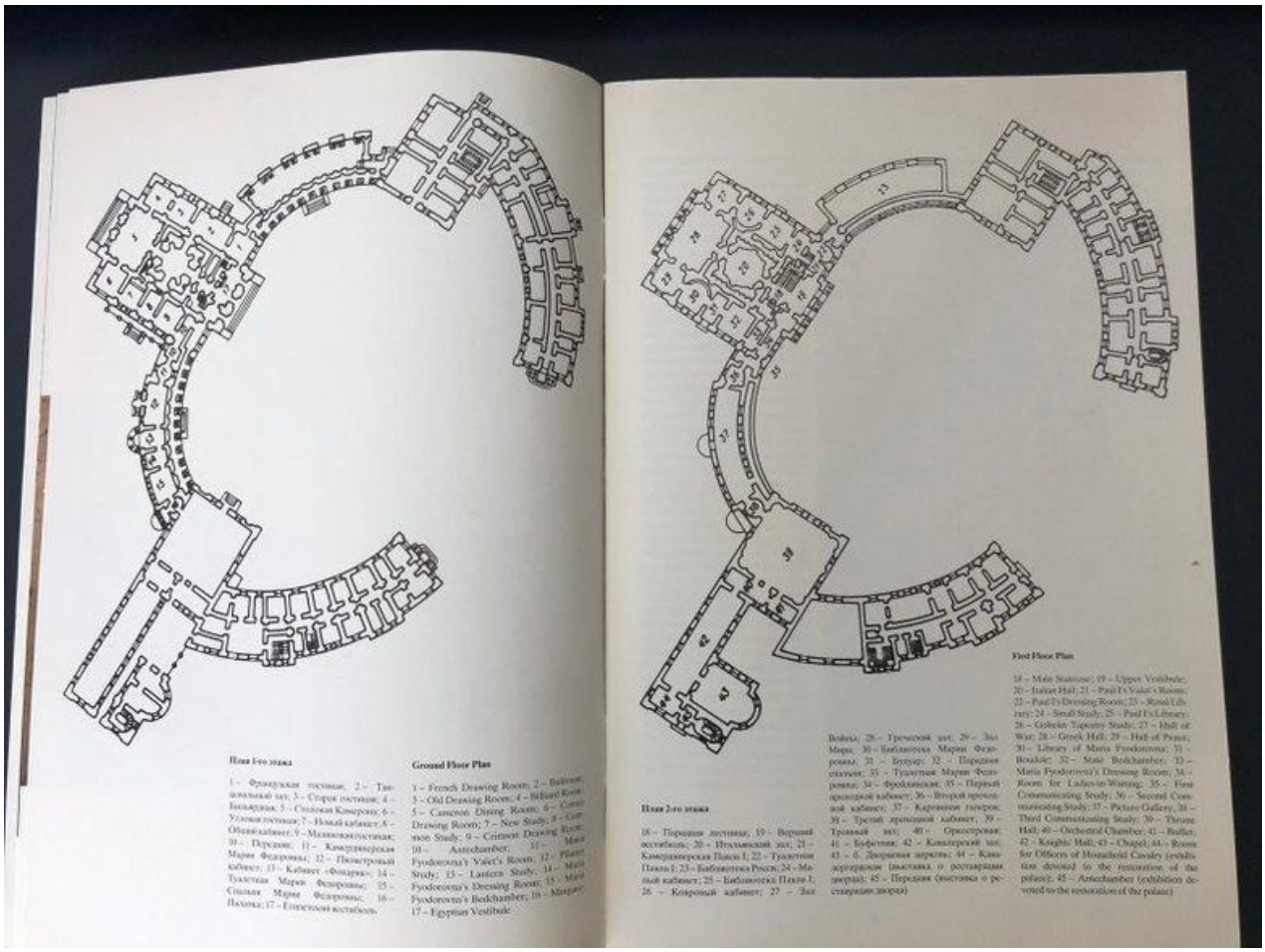
Bijlage 4

Plattegrond Gatchina-paleis.

Bron: Petrova, 2007, 6.

Bijlage 5

Plattegrond Pavlovsk-paleis.

Bron: The State Museum Reserve in Pavlovsk, z.d., z.p.